

LJUBLJANSKI
ZVON

2

LETNIK XLVII

1927

Vsebina zvezka za mesec februar:

1. Pogovor z Rihardom Jakopičem	65
2. Igo Gruden: Božična poslanica	73
3. Jože Lovrenčič: Publius in Hispala. (Dalje prih.)	74
4. Pavel Golia: Marche funèbre	84
5. Vladimir Levstik: Hilarij Pernat. (Dalje prih.)	86
6. Iz srbsko-hrvatske lirike: P. I. Odavić: O, gde si?	93
7. Janko Lavrin: Čehov in Maupassant. (Konec prih.)	97
8. Ferdo Kozak: Skrivnost naše hiše. (Konec prih.)	108
9. Vida Tauferjeva: V morju lana	120
10. Književna poročila	121
Slovenska dela: Alojzij Gradnik: De profundis (Ferdo Kozak). — Vladimir Levstik: Pravica kladiva (J. Kelemina). — Srbsko- hrvatska dela: Gustav Krklec: Ljubav ptica (B. Borko). — Ivan Nevistić: Lirika na bespuću (Miran Jarc).	
11. Kronika	127
Domači pregled: Gledališče v krizi (Fran Albrecht). — Iz Kopitarjeve delavnice (J. A. G.) — I. K. Doležal: Dr. Josef Karásek (D-r).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrť leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkeseje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.
Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Pogovor z Rihardom Jakopičem

Grafik M. Maleš je stavil slikarju Rihardu Jakopiču naslednja vprašanja:

1.) Rojstni podatki in študij.

2.) Kaj mislite o slovenski moderni umetnosti, zlasti o Pilonu?

3.) Ali je umetnost potrebna proletarcu?

4.) Ali je pravi umetnik odvisen od publike?

5.) Kaj mislite o slovenski grafiki?

6.) Jaz mislim, da je v bratih Kraljih manj slovenskega kot se v splošnem misli. Preveč grobega in neestetičnega germanskega impresijonizma je v njih, posebno pri Francetu. Toda kljub temu sta razen Pilona najmarkantnejši pojav v slovenski moderni umetnosti. Kaj mislite o tem?

7.) Študirali ste na Nemškem in ni prav nič nemškega duha v Vaših delih, niti v mladostnih ne; Vaši kolegi niso bili tako trdni. Vaš impresijonizem je bolj (po čuvstvovanju) podoben francoskemu — pa tudi ne, saj so Vam sami priznali, da ste povsem lastni. Zdi se mi, da Vam je živela slovenska pesem tako globoko v duši, da Vam je postala prava notranja potreba, torej ste v tem zrcalu gledali i pot bodočnosti?

8.) Vi ste največ napravili za našo upodabljačo umetnost. Da se Vam ni prav nič upognila hrbtenica — odkod ta moč?

9.) Ali poznate kakega slikarja, katerega dela Vam izredno ugajajo?

10.) Mi morete povedati število Vaših najboljših del?

11.) Kaj mislite o češki umetnosti?

12.) Hofrat Menzel pravi, da je impresijonizem umetnost lenobe — in Vi?

*

R. Jakopič je pripovedoval takole:

Pretežka so Vaša vprašanja za moj način razmišljanja in izražanja, da bi mogel kar tako na hitro in povsem točno nanje odgovarjati. Kaj naj na primer povem jaz iz svojega oddalje-

nega stališča javnosti zanimivega o češki umetnosti, ko so o tem predmetu že obširno razpravljali mnogi domači in tuji strokovnjaki. Glede točk 2. in 6. je treba pomisliti, v kaki obliki in do katere meje se spodobi staremu umetniku govoriti javno o svojih mladih stanovskih tovariših, zlasti o onih, ki jih je usoda določila, da prevzamejo skrb in odgovornost za bodoči razvoj slovenske upodabljaajoče umetnosti. Koliko more moje javno izrečeno mnenje v tem ali onem oziru koristiti prizadetim umetnikom (kar je v prvi vrsti važno) in koliko more pomagati javnosti do razumevanja in spoštovanja njih stremljenja. Točka 8. je jako zanimiv problem, vreden življenskega dela strokovnjaka filozofa ali naravoslovca. Znano mi je, da so se pečali že nekateri učenjaki s tem vprašanjem, ostali pa so le pri slutnjah in domnevah.

Še nekaj o obliki svojega izpovedovanja. Interview je mojemu okusu približno tako simpatičen izum kot na primer mišja past, je praktična metoda občevanja žurnalistov z visokimi in najvišjimi reprezentanti sodobne človeške družbe, kot so: ministri in druge državotvorne korifeje, finančni kapetani, šampijoni, velepožeruhi in sleparji, fabrikanti belomišnih idej in človeških opic in komedijanti raznih vrst in struj, seveda odlični, jaz pa sem pohleven človek in ne spadam med nje.

Uvidim pa, da imate najboljšo voljo opozarjati javnost na skromne rezultate našega težkega prizadevanja in morebiti na ta način koristiti stanu, ki je pri nas zadnji med zadnjimi. Zato bom skušal umisliti se za nekaj ur v vlogo kake jugoslovanske kapacitete in po možnosti korektno odgovarjati na stavljena mi vprašanja, morda pobere ta ali oni iz mojih besed vendarle kako zrnce zase.

1. Rojen sem v Ljubljani 12. aprila leta 1869. Po splošno izobraževalni dresuri, ki pa se ni posebno obnesla, naj bi se pričelo sistematično specializiranje. Pa božja roka me je zgrabila in določila pot mojemu življenju. Šolal sem se eno leto na dunajski akademiji upodabljaajočih umetnosti, eno leto na akademiji v Münchnu, dve do tri leta v presledkih v Ažbetovi slikarski šoli v Münchnu. Potem sem se ozrl še malo po drugih krajih in pot me je pripeljala tudi v Prago, ki je name tako mogočno učinkovala, da sem sklenil ostati tam dalj časa. Porabil sem priliko in vstopil v tamošnjo akademijo k prof. Hynaisu, kjer sem ostal en semester.

Ko pa je modrost zastopnikov praške občine sklenila podreti velik kos starega mesta in so se pod marko higijene in napredka začeli kazati prvi znaki človeškega špekulantstva, se me je lotila žalost in zapustil sem to veličastno staro mesto.

Poskušal in okušal sem potem mnogo v svojem življenju. Tudi sem razstavljal v raznih mestih večjidel skupaj s svojimi tovariši

v klubu «Sava». Vedno pa me je zasledovala neka misel, ki mi ni dala miru. Kako zvabiti vse slovenske umetnike v središče naše domovine, kjer bi potem z združenimi močmi in zavednim delom «osrečevali» svoj narod in same sebe. Otroške sanje! Minile so. Zdaj se mi je duša oddehnila in v samoti se mi razširja svet.

2. Kakor ploha ob viharju so se razlili curki človeške sramote po vsem svetu. Kako naj bi bilo ob tej hudi uri prizaneslo edino le umetnosti in posebej še slovenski! Duh požrešnosti je objel zemljo. S tresočim srcem moramo zreti, kako se mnogi izmed tistih, ki so bili poklicani, da kažejo človeštvu pot v srečnejšo bodočnost, pogrezajo v močvirju sodobnosti. V divjih krčih se zvijajo hrepeneče duše, stremeče iz pekla grehot, kvišku v sveži zrak. Vse se nahaja v zmedi. Duh norosti je omračil človeško pamet tako, da se siromaki norčujejo iz sebe in svoje nesreče. V blatu svojih grehov se valjajo in zdi se jim, kot da plavajo nad oblaki naravnost proti Marsu. S trepetajočimi udi in spačenimi obrazi plešejo skozi življenje svojo aktivistično mizerijo, misleči, da romajo na božjo pot. Megle se vlečejo skozi človeške duše.

In vendar pridejo zopet dnevi, nas pa ne bo več, da bi se mogli veseliti, ko se nebo zvedri. Zasijalo bo solnce sprave nad krvavo dolino ponižanja in takrat mogoče tudi naš ubogi trpinčeni narod ne bo zavržen, morda poboža tudi njega še kak gorak žarek. Takrat pa bo praznovala tudi umetnost svoj veliki dan vstajenja in mislim, da bodo tudi Slovenci poleg, da pomagajo izpirati madeže sramote in ponižanja.

Pa kam so me zanesle moje misli! Saj ste hoteli, da se razgovarjava o slovenski umetnosti, o nežni rožici, o drobni ptičici naše majhne siromašne, prelepe in ljubljene domovine. Glejte! Če so bile vrabčku pristrižene peroti, se potem revež še včasih spozabi in poskuša sfrčati, kot mu je bilo prirojeno. Ko pa uvidi, da le ne gre, se naposled žalostno čivkajoč vda in še vesel mora biti, če ga ogreje kak solnčni žarek in more tu in tam malo poskakavati. Vrabček je naša umetnost, pristrižene peroti so razmere, v katerih mora revica životariti, solnčni žarek pa je božja radost, ki obseva in ogreva vsa bitja na zemlji od najvišjega do najnižjega in tudi našega ubogega vrabčka. Tako je bilo včasih, tako je tudi še danes, le življenje se je hudo zveržilo.

Pa zdi se mi, da postajate že malo nepotrpežljivi, kajne? Mika Vas slišati, kaj mislim o naših mladih in najmlajših? Saj spadate sami med nje, razumem torej, da Vas ima radovednost. Ne vem, ali so se Slovenci morda res v čem pregrešili, ali pa jih Bog prav posebno ljubi, da jim pošilja toliko nadlog. Kakor gob po dežju vas je zraslo! Od vseh vetrov naše mile domovine ste se zbrali, iz

Gorenjske, štajerske, iz Dolenjske in Krasa, in skoraj vsi ste dobre volje, le malo čemernežev je med Vami. Naj se Vas Bog usmili! Govoriva prav po domače, mislim, da se bova tako bolje razumela. Pisana družba je to, kakor je pisano naše življenje, precej popleskana z internacijskim modernizmom. Eni so trdnjši, drugi šibkejši, kakor je to pač predpisano v zakonih tega življenja. Nekateri med njimi so take vrste, ki hodijo nazaj, kakor raki, ker jih je strah pred samim seboj. Ti so izgubljeni in bodo črtani iz življenja umetnosti, kajti življenje gre naprej, za nami so spomini in sanje. So pa zopet drugi, ki kolebajo sem ter tja, ker se ne vedo kam dejati, ne morejo naprej, ne nazaj. Reveži so bolehní, tesno jim je pri srcu in njih duše so plahe. Morda jih ozdravi čas? Morda jih vrže življenje ob tla? Pa še drugačne vrste tičkov premore naš rodovitni narod, ki so boljšega zdravja in jim ne zmanjkuje sape. Vrte se v kolobarjih, eden naprej, drugi za njim, kakor psi za mačko. To so naši sodobniki, modernisti, aktivisti, mašinisti in kolektivistí. Prav radi tudi slišijo, če jih kdo imenuje revolucionarce, ker jim to dobro dé. Ker so dinamični, lahko preskačujejo iz enega kolobarja v drugega, in utegne se pri tem zgoditi, da odleti ta ali oni preko tira in se znajde tam kje ob strani, kjer ima potem priliko iztreznjen preišljevatí, kam naj jo sedaj krene. Le enega pa iščejo moje oči. Kje je tisti, ki koraka naprej kakor Mojzes skozi puščavo, stremeč v življenje in kažoč mlademu zarodu pot v obljubljeno deželo. Kje je? Moje oči ga ne vidijo. Morda se še kje skriva in se nam razodene, ko pride njegova ura. Morda ga slovenska mati še ni rodila. Pride pa gotovo, prav gotovo pride, ker ga naš narod potrebuje. Smehljate se. Ne verjamete mi, kajne? In vendar je tako. Odprite oči in ozrite se naokoli. Naše kraljestvo ni od tega sveta. Kar se je rodilo iz materijalizma, je vse puhlo in goljufivo, je od danes do jutri. Prave reve smo v primeri s tistimi internacijskimi velemogotci, ki umejo še slepariti zbegano človeštvo z grmadami zlata. In tudi nje bo usoda zalotila, preden se zavedó. Kaj pa mi, sirote, pehamo se okrog in se žremo med seboj, kot da bi se po vsej sili hoteli čimprej ugonobiti, menda samo zato, da nas drugi laže skubejo in da smemo občudovati par tucatov domačih milijonarjev, ki nosijo točno po ameriških navodilih svoje nosove pokonci in se napihujejo, kakor žabe, preden zaregljajo. Ubožci, tudi vam že včasih huda prede, kajne? In marsikateremu izmed vas stopajo včasih v samotnih urah potne kaplje na čelo? — Ali smo postali res že popolni norci, da moramo plesati, kakor nam drugi godejo? Tuji in domači špekulanti in njihovi hlapci nam mešajo pamet in

trgajo zadnje cape raz naša telesa. Taka je naša svoboda, taki so sadovi prosvetljene dobe, dobe požrešnosti.

Le v duhu je naša svoboda. Tu ni carinskih zmej, nikdo te ne vpraša, koliko milijonov cekinov premore narod, iz katerega si se rodil. Tu smo enski med enakimi. Vzbudimo se in obraino svojo pot, da nas usoda ne iznenadi.

V. Pilon. Spoznal sem ga, ko se je vračal v razcapani vojaški uniformi iz ruskega ujetništva, ukažekljen, nadepola mladenič. Razkazoval mi je svoje študije, ki jih je slikal v ujetništvu, akvarele odločno impresijomističnega značaja, vsekozi dela mladega pa jako močnega talenta. Potem se je šolal v Pragi, Firenci in naposled v Parizu. Zdaj spada Pilon v krogu svojih tovarišev med najodločnejše pripadnike internacijonalnega modernizma. Po svojem značaju pa se od njih močno razlikuje, enostavnejši je in treznejši, resen in temeljit v svojem stremljenju — tudi v pismenjanju, kar je v splošnem znak mladosti in šolanja. Pa Pilon je pameten človek, on ve, kaj hoče. Priznati moram sicer, da mi je postalo njegovo hotenje nekoliko temno, česar so seveda krivi le moji stari možgani. Mislim pa, da ne bo treba predolgo čakati, ko nam bo vsem očitno, kam pelje smer njegovega stremljenja in prizadevanja. Pridejo leta, ko se mora človek odločiti, ali naj vrže od sebe bergle in dá brco spaki mode in sodobnosti, ali mu bolje kaže, da krevlja dalje po sledovih danes slavljenih mojstrov. Mnogo je sicer znamenitih umetnikov med nami, katerim služiti bi ne bila ravno sramota, nad njimi pa je veliki mojster, ki kaže žejnim dušam pot skozi puščavo. Srečen, kdor se mu bliža z junaškim srcem.

3. Umetnost je materijalizacija duha po volji neke skrivnostne, s človekom tesno združene sile. Je torej bistven del človeka in zato potrebna človeštvu in posamezniku, in ker je znanost dognala, da spada tudi proletarec v družbo pravega človeka, torej tudi temu. Brez umetnosti bi bil človek pohabljenec, kakor tiger brez krvoločnosti.

4. Vse stvari na svetu, materija in duh, drobci in celote živé razgibane od dveh mogočnih sil v medsebojni odvisnosti, v neprestanem menjavanju in izpreminjanju, in kadar bi ponchale te sile, tedaj se podere svet. Istemu zakonu je podvržen ves človeški rod, ravnotako posameznik, kakor tudi pravi umetnik, seveda vsak na svoj način, po količini svoje energije.

5. Kje naj začnem? Mislim, da prepustimo našim umetnostnim zgodovinarjem tisto, kar je bilo. Tako daleč je od nas in mračno. Leta 1900. je napočil dan slovenske umetnosti. In kmalu nato so se začeli kazati prvi poskusi slovenske grafike. Nekaj mladih

umetnikov združenih v «Vesni», se je s posebno vnemo oprijelo te stroke in se polagoma uveljavilo v slovenski javnosti. To so pignonirji naše sodobne grafike, ki so ji dali svoj poseben značaj.

Zdaj pa jih je prišlo kar cela vrsta mladih talentov, ki so se posvetili skoraj izključno le grafiki, tako da smemo upravičeno trditi, da je treuutno vsa moderna slovenska upodablajoča umetnost pretežno grafičnega značaja. Šolali so se po raznih krajih Evrope: na Dunaju, v Pragi, v Italiji, Nemčiji in Parizu. Vsi so še mladi, zato se tudi v njih delih poznajo še močni vplivi raznih šol in struj. Tok časa jih je objel in le plaho sili na dan tisto, kar je vsakemu posebej lastnega. Potrpimo še nekaj let.

6. Brata Kralja sta bogato obdarjena umetnika pristnoslovenskega tipa, četudi se včasih malo po nemško, malo kvatrocentistično, pa tudi prav po domače spakujeta, kar povzroča v javnosti seveda mnogo jeze in zgražanja, med kritiki pa iskreno vzhičenje. Stvar pa morebiti ni tako zelo nevarna, saj imata brata Kralja dosti lastnega pristnega materiala v sebi, da bi jima ne bilo treba okrog beračiti in kozolcev preobračati. Pa vsak človek ima svoje muhe, samo da mu prehudo ne zabrenče. Zdi se mi, da je France že izven te nevarnosti, Tone pa se tudi že pomalem oddaljuje od nje. Po svoji umetniški sposobnosti in ekspanzivnosti in še radi nekih drugih okoliščin sta brata Kralja poklicana, da za dolgo vrsto let odločilno vplivata na nadaljnji razvoj slovenske upodablajoče umetnosti. Naj bi se zavedala odgovornosti svoje misije in se prizadevala iztrebiti iz svojih src vse tiste človeške lastnosti, ki ju zadržujejo v svobodnem umetniškem razmahu. Naj bi se zlasti Tonetu zjasnila njegova zamračena duša, da bi mogel s čistim očesom gledati v skrivnosti življenja.

7. V zadregi sem in ne vem, kako naj bi Vam odgovoril. Privadil sem se že tako samemu sebi, da se mi ne zdi prav nič čudno, če sem tak, kakršen sem. Tudi je v redu, da so drugi drugačni. Mora že tako biti, da jo vsak tiček malo po svoje zavije. Sicer bi bila grozna puščoba na svetu in mislim, da bi že zdavnaj vsi pomrli od dolgega česa. Res so tudi taki, o katerih menite, da niso dosti trdni. Zdi se mi, da se v njih motite. Njih delo je zgrajeno na solidnih temeljih. Izšli so iz časa in gredo naprej. Pot njihovega življenja pa je ravna in jasna. Tudi ti so potrebni, drugim v vzgled in radi ravnotežja, da preveč ne zdvijamo. Njih imena ostanejo zapisana v zgodovini slovenske umetnosti za vedno.

8. Vsakemu človeku je dano toliko moči, kolikor je potrebuje, da prehodi določeno mu pot do konca. Če mu pa pridejo naproti nepričakovane sile in ga tarejo skrbi in beda in se mu krči srce v gneči neumnosti, da ga jame zapuščati pogum, tedaj se ga usmili

Bog in mu dá zreti košček svoje neskončnosti, da more zopet sesati sok življenja kjerkoli: iz žarkov solnca, iz teme noči, iz radosti srečnih, iz solz zavrženih, iz duha lilije, iz daljave zvezd, iz paradiza mladosti, iz temne zarje bodočnosti.

9. Oh, toliko jih je, da se mi kar v glavi vrti, če se oziram naokoli. Po vseh kotih in krajih strašijo in razsipajo drobce lepote. Iz starih časov prihajajo in se mešajo s sodobnostjo kakor sanje z resničnostjo. Bogata in pestra družba, veliki in majhni, žalostni in veseli. Kar vse navprek jih ljubim, najsi bo že radi oblikovalne sile, radi lepote fantazije, širokosti duše, bistrosti očesa, ali radi nežnosti čuvstvovanja, — kar navprek jih ljubim, kakor ljubim vsakega v trenutku, ko mu duša zapoje. Iz te pisane družbe spominov, sanj in vsakdanjosti pa rastejo mogočne prikazni iz davnih, zlatih dni, duhovi — iz nebes nam v tolažbo poslani, brezčasni, nesmrtni: Michelangelo, Rembrandt, Tintoretto, Grünewald, El Greco...

10. Prišli ste s svojim vprašanjem malo prezgodaj in ne morem Vam danes drugega reči kot: ničla. Vse moje dosedanje delo je bilo le iskanje, učenje in poskušanje, včasih malo boljše, včasih slabše, kakršno je bilo pač vreme. Nahajam pa se ravnokar v stadiju najintenzivnejšega študija in dela in gotovo bo še kaj iz tega. Pa dnevi beže, kakor lastavice v jeseni. Nimam več mnogo časa, zlasti ker mi jemljejo življenske nadloge več kot polovico življenja. Hiteti moram, da me čas ne prehití. Prosim Vas, oglasite se zopet čez nekaj let pri meni; morda se do takrat prerijem skozi goščave in puščave tega življenja in Vam lahko ustrezem z boljšim odgovorom. Morda? Povedati Vam hočem pri tej priliki še nekaj. Naša domovina je majhna in majhni so njeni ljudje; kakor ponižne živalce lazijo skozi vsakdanjost; skoro vsakega poznam in skoro vsak pozna mene in prav prijazno se pozdravljamo. Kadar pa se priklati pošast bede, takrat postane široko naokoli vse prazno in pusto. In naša nova povečana domovina? Oh! Kako je majhna in uboga — ne! Dosti ima prostora za razne ujedinjene in neujedinjene — pa govoriva malo bolj potihem, mladi ste še in škoda bi Vas bilo — torej prostora je dovolj, le za slovenskega umetnika ni prostora v tej deželi.

Pa nikar ne obupavati, saj se pretaka še gorka kri po naših žilah. Nekateri pravijo sicer, da se staram in je čas, da grem v penzijo. No — izgledam res že kakor kak Jeremija. Število mojih let pa, ki se jih je že toliko nabralo, da bi skoraj mogel pričeti s praznovanjem svojih jubilejev, se dá dognati iz mojega rojstnega lista. Zanimivejše bi bilo, ako bi mi moji prijatelji hoteli povedati, koliko je še pameti v meni in koliko so vredne moje

mišice in — kar je posebno važno, če se že govori o penziju, kje je tista Indija-Koromandija, kjer bi mogel uživati zasluženi ali nezasluženi svoj pokoj, seveda v krogu svoje družine, h kateri prištevam sedaj še tri polhe in eno mačko, potem nekoliko drage mi stare šare in spominov in nekaj beračev, mojih starih prijateljev, ki so blizu mojemu srcu, ker so reveži, pa še kaj povrhu, kar je v skladu z mojimi ambicijami. Kje je tista dežela mojega penzija? No — pa oni imajo svoje možgane, jaz pa sem navaden človek, zato mislim takole: človek živi tako dolgo, dokler ne umre. Ker pa nima moja duša še nikakega poželjenja po smrti in imam poleg tega še nekaj prav važnih opravkov na tej zemlji, ki mi jih nihče ne odvzame, zato moram in hočem živeti, kakor stoji zapisano v svetem pismu, psalm 89, 10.

Ako bi pa usoda drugače določila in me pritisnejo skrbi in beda predčasno ob tla, potem je bilo moje življenje pač le skromna epizoda v življenju slovenske umetnosti. Potem se bo tudi nad menoj izpolnila usoda, ki je zadela že marsikaterega slovenskega umetnika. Kajti mi smo ubogi sinovi beraškega naroda, ki nima kruha in nima srca za nas, ki blodimo skozi življenje, kakor revne duše v vicah.

11. Češki narod zavzema med ostalimi slovanskimi narodi svoje posebno stališče. Obkoljen od tuje kulture je moral previdno sprejemati dobrote in slabosti te kulture, obenem pa braniti svojo narodno samostojnost. Zato se je razvil v njem čut praktičnosti v taki meri, kot pri nobenem drugem slovanskem narodu. Njegova umetnost pa, materijelno bogato fundirana, se je mogla nemoteno od sovražnih okoliščin pravilno razvijati, tako da je danes v zvezi z bogato razvito umetnostno obrtjo pravi odsev češke narodne duše.

12. Dnevi slave so minili, pot življenja se je nagnila navzdol. Po dokončanem delu so popustile ustvarjajoče sile in mrak je legel na utrujeno dušo. Le topi spomini na davne prekrasne čase so ostali in tu pa tam še je plaho vzplamenelo hrepenenje po izgubljenem raj, dokler ni popolnoma zamrlo.

Med tem pa, ko je ugašala luč staremu času, je začelo kliti mlado, sveže življenje. Kakor spomladi, ko zapiha topli jug, je vztrepetalo novo hrepenenje. Sililo je na dan, spočetka po malem, potem pa si je dalo s polno paro duška. To se je zgodilo 15. aprila leta 1874. ob priliki neke razstave, ki so jo priredili nekateri zavodni «uporniki in norci» na Boulevardu des Capucines 55 v Parizu.

Kako sta javnost in kritika sprejela in skozi desetletja razumela ta za življenje upodablajoče umetnosti senzacionalni dogodek, nam pripoveduje s preprostimi besedami Théodor Duret v svoji knjigi «Impresionisti». Tako torej se je vršilo rojstvo tiste umet-

nosti, ki jo imenuje Menzel «umetnost lenobe» in katero je tudi on sam odkril, ker do danes vsaj meni še ni bila znana te vrste umetnost. Priimek «impresijonist» pa je kritika dala dotičnim umetnikom po neki razstavljeni Cl. Monetovi sliki «Impression» z žaljivim namenom kot psovko. Ime se jih je prijelo in polagoma udomačilo po vsej Evropi, obenem pa zapeljalo javnost in kritiko do napačnega razumevanja novega stremljenja in zdi se mi, da si še dandanes marsikateri kritik ni povsem na jasnem o bistvu tega pokreta.

Impresijonizem torej ni impresijonizem, niti ni umetnost lenobe, ampak je ravno nasprotno atentat na duševno lenobo, je po stoletja trajajočem izkoriščanju in uživanju tradicionalnih sredstev do onemoglosti edino razodenje, ki razširja možnosti umetniškega izražanja do nedoglednih mej. Če je torej Menzel res izustil navedene besede (kar se mi pa ne zdi povsem verjetno) morebiti ob priliki kakega interviewa, tedaj gotovo ni vedel, kaj ali o čem govori. Sicer pa se nikar preveč ne razburjajva radi te zadeve, kajti kar je imel Menzel javnosti važnega povedati, to je razodel v svojih delih. Glejte! In pri tej priči se zopet uresničuje Goethejev izrek: Umetnik ustvarjaj, ne govôri! Zato pa mislim, da storiva dobro, če se tudi midva spametujeva in končava. Ure najinega pogovora so se itak že hudo raztegnile in važnejše dolžnosti naju kličejo.

Igo Gruden: Božična poslanica

Kričim v temó in vijem bolne roke
v megló negibno kakor molk gorovja:
od svetlih prstov, spetih pod oboke,
— o bratje, slišite njih tužne zvoke? —
odsev naj pade v žalostna domovja
onkràj mejá,
kjer ste po delu v strahu in nemiru
se zbrali vsi k božičnemu večeru
od kobariških hribov do morjá.

O dom moj rodni! sèn, nikdar izsanjan,
ki sem izgnan in za ljubav preganjan
prevzel ga dedno izpod tvojih kril,
gori zdaj v meni kakor kindžal v zarji
krvavo plameneči pod viharji,
zveni in toži,
ko veter z juga se od morja sproži

in mi takó je, da bi pel in vpil,
kot bi obzorij blesk mi skozi prsi lil...

Nocoj je noč vsa tiha, komaj sope
vsa bela v megli, snegu, mesečini...
Iz oken luči, zlite v zlate snope,
lijó na ceste prazne in samotne;
od daleč, daleč — ah, saj so spomini
in v domotožju želje le popotne! —
zvonove slišim žalostne, slovenske,
domove vidim: zvezde iz Betlehema
nad njimi ni...

V polmraku na ognjišču ogenj tli,
za njim na klopi po naročju ženske
otrok smehlja je pleza bosih nog,
a mož pri ženi v noč molcé objema
pod oknom v mesečini kos zemljé
in v sveti mir,
ki ga nad svetom je razpel večer,
mu plaka ranjeno srcé.

O bog,
če si — in vem, da si! — ozri se k nam!
Saj smo v bolesti pali ti k nogàm,
ki si bil bičan, opljuvan, ponižan,
s trpljenjem kronan in sramotno križan,
o človek-bog,
prižgi jim vsaj nocoj ponižno lučko
nad Krnom, Nanosom in goro Učko,
da sredi solz, ponižanj in gorjá
vsaj ta večer
objel jih bo tvoj božji mir
od kobariških hribov do morjá.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

III.

Nestrpno pričakovanje in ugibanje, kako bo senat odločil glede Enejevega triumfa, je drugi dan zopet gnalo množice iz mesta na Martovo polje, ki je kot prejšnji dan odmevalo navdušenja za Eneja; med klice po triumfu je vpletalo ljudstvo viharno zahtevo: panem et circenses! Iznenadeno je umolknilo, ko so se pokazali prvi senatorji ob izhodu svetišča. Seja je bila kratka,

ker vsi Enejevi protivniki so utihnili in celo glasovali zanj. Ljudska tribuna sta množici razglasila sklep in kakor vzvalovi morje ob nenadni burji, ki se zažene s severa na mirno gladino, tako je zavalovila množica in navdušenje se je prevrglo v zmagoslavno veselje, ki je v vzdikih in viku in kriku obvestilo mesto o senatovi odločbi.

«Io triumphe, salve Manli!» — «Živeli legijonarji!» — «Živela vojska!»

«Živel rimski narod! Živelo ljudstvo!» so odgovarjali izpred taborišča vojaki.

«Narod je odločil triumf!» — «Ljudstva so se zbal!» — «Vox populi, vox dei!» — «Živele Marčeve ide!» — «Živeli novi konzuli in magistrati, ki se uvedejo s triumfom!»

Preden so mogli na Foru uradno razglasiti sklep, je že ves Rim vedel, da se bo vršil triumf petnajstega marca v znamenju novih konzulov Spurija Pustumija Albina ter Kvinta Marcija Filipa in novih pretorjev, ki so žrebali za svoja mesta in sta izmed šestih dobila Rim Titus Menius kot mestni sodnik, Marcus Licinius Lucullus je pa prevzel sodstvo med rimskimi državljani in tuji.

Tudi Tovarištvo Duha zemlje, ki se je sicer javno označevalo kot Sodalitas Magnae Deae, je zvedelo, kaj so sklenili očetje, in njegovi vodilni člani so se brez poziva in vabila zbirali v vilah bratov Atinijev.

Grk Anonimos je čakal v družbi gospodarja Marka v trikliniju, kjer jima je stregla lepa sužnja s cekubcem in sta se razgovarjala o pomladnem godovanju Duha zemlje. Preden so začeli prihajati gostje, sta stopila iz triklinija v peristil ter odšla skozi oecus — slavnostno dvorano — na verando in odtod na vrt, ki ni bil ločen od bratovega, da bi pogledala, kako je pri Gaju. V Gajevem oeku ju je sprejela Paculla Annia, vrhovna svečenica Duha zemlje, v krogu lepih Rimljank, libertin in suženj.

«Vita vitae! — Življenje življenja!» je pozdravil Anonimos.

«Vita vitae!» mu je odzdravila Paculla Annia in ž njo vred v zboru njene družice in se poklonile ter se oddaljile in pustile svečenico samo v razgovoru z Anonimom, skrivnostnim glasnikom Duha zemlje.

«Paculla Annia, Duh zemlje kipi in brsti, sodalitas mora začeti s praznovanjem. Povej svojim družicam, naj bodo pripravljene in pripravijo in privedejo še druge. Čas je ugoden: Triumf, liberalije, megalenzije. Uredi vse, da bo sijajnejše kot kdaj doslej in nas ne bo nihče zapustil, kdor okusi sladkost obredov Duha zemlje, če se nam ne bo zdelo drugače.»

«Bom, Veliki Anonimos. Vita vitae!» se je poklonila Paculla Annia.

«Vita vitae!» sta odgovorila Anonimos in Marcus ter obenem pozdravila Gaja, ki je prišel iz triklinija, ko je videl, da so Pakuline družice v peristilu. Vsi trije so odšli skozi verando in čez vrt k Marku, pustivši Pakulo, naj zboruje z ženskim svetom.

«Ali ostanemo v oeku, ali gremo v triklinij?» je vprašal gospodar Marcus, ko so prišli v slavnostno dvorano.

«Računaš na veliko udeležbo?»

«Nič ne vem,» je odvrnil bratu Marcus.

«Oba Cerinnija bosta gotovo, načelnik brivskega združenja — sodalitates tonsoriae, Lucius Kvintus Trolus, moj prijatelj vrač in mazilar Ksenon Veneficus s pomočnikom Pitisantom, ki skoraj nadkriljuje v mešanju sokov mojstra, trgovec Servilius Volumnius Mango in bivši ljudski tribun Junius Laberius Pupinius tudi ne bo prišel sam. Mogoče nas počasti celo gromoviti Furius Purpureo!» je našteval Anonimos.

«Pojdimo v triklinij,» se je odločil Marcus.

V obliki podkve so bile okoli mize tri zofe, prevlečene z leopardovimi kožami, na vsaki po tri blazine, kar je značilo, da sprejme vsaka po tri goste. Marcus je odkazal prvi, častni sedež na desni strani sprednje zofe Anonimu, na prvo mesto desne zofe, ki je bilo četrto po vrsti, je legel in se naslonil na blazino Gaius, gospodar sam pa je zavzel gostiteljski prostor v zgornjem koncu leve zofe in je na sedmem mestu sosedoval z Grkom.

Prva sta prišla Cerinnija, Pakulina sinova, Minius in Herennius. Ko sta stopila s ceste v vestibul, ju je pozdravil s tal iz pisanih kamenčkov sestavljen napis «salve!», v katerega se je zagledal Herennius, medtem ko je Minius potrkal z medenim tolkačem, ki je imel obliko mrkačeve glave, na vrata. Nista dolgo čakala in že je odprl suženj-vratar, janitor, vrata in ju spustil v ostium, vežo, poklonivši se jima in pokazavši z vratarsko palico proti trikliniju. Nato je zaprl vrata in stopil za njima v svojo celico, poleg katere je bil priklenjen pes, na katerega je opozarjal nov napis v mozaiku: «Cave canem!» Skozi vrata svoje celice je gledal janitor za mladeničema, ki sta šla skozi atrij pod stebreniki mimo impluvija, ne meneč se za kubikule na desni in levi in ne za celo vrsto voščenih kipecev, ki so predstavljali ob stenah Markove prednike; tudi za gospodarjevo pisarno, tablinum, nasproti ostiju se nista zmenila. Skozi hodnik ob njeni desni strani sta prišla v peristil, dvorišče, ki je bilo zajeto v enonadstropne zidove in imelo na vsakem koncu po en tolmun-ribnjak, ki ju je polnila voda iz dveh vodomotov; med ribnjakoma in

okoli njiju so bile tratice in grede-viridaria, sredi katerih so se dvigali kameniti kipi. Vse okoli so bile spalnice in obednice ter druge dvorane, v levem kotu kuhinja-culina, v ozadju slavnostna dvorana-oecus, v desnem kotu pa običajna gospodarjeva obednica. Cerinnija sta jo mahnila naravnost v desni kot in vstopila.

«Vita vitae!» sta pozdravila in se pridružila eden Anonimu, drugi Gaju.

Za njima sta res prišla še Ksenon Veneficus in Pitasant in potem vsi po vrsti, razen Furija.

Ob cekubcu in tirotarihu, pasteti iz osoljenih rib in sira, so kramljaje prereševali dnevne dogodke, čakajoč, če bi prišel še kdo. Pa ni bilo nikogar več.

Anonimos je vstal in spregovoril:

«Sodales, tovariši! Z marčevimi idami bo oživel Rim v triumfu, Demeter, Dyonisos in Kore bodo v rimski metamorfozi Cerere, Libera in Libere v svojem svetišču sprejemali žrtve in daritve in proti koncu meseca se prebude častilci Magne deae in egiptovske Izide, ki sta najbližji našemu Duhu zemlje. Poskrbimo, da bomo ves ta čas slavili življenje in ga uživali vriskajoč kot nam veleva Duh zemlje, ki je te dni vstal in polni živ vse svetovje. Vita vitae je naše geslo in pozdrav. Ravnamo se po njem, a tako kot bi radi še ne moremo — oblasti še nimamo v rokah. Do nje pa moramo priti — ves Rim mora objeti in zajeti naše Tovarištvo, da se preselimo iz gostoljubnih prostorov bratov Atinijev v Jupitrove, Junonine, Venerine, Dianine templje in v svetišča vseh drugih bogov in boginj. Od osebe do osebe brez razlike stanu in spola širimo misel Duha zemlje in jih vabimo v svojo sredo. Ko bodo enkrat med nami, otemni slava vseh bogov, smejali se jim bodo, ker bodo spoznali, da ni drugega izven Duha zemlje, ki je iz zemlje v nas in nas slednji trenutek oživlja s svojimi darovi, spreminjajoč jih v moč, ki nas priganja, da jo v vsej bohotti izrabimo in se končno zadovoljni vrnemo v domovanje Duha zemlje, kjer nas prerodi in pošlje zanamcem v moč. V krogotoku živimo in izgubljen je čas, če svoje sedanje narave ne izrabimo!»

«Vita vitae! Na tisoče mora letos zrasti število sodalov!» je vzkliknil Marcus.

«Mora!» so ponovili ostali.

«Vzrastlo bo in bliže bomo cilju, če izrabite čas državljanškega navdušenja in priznanih praznovanj! Bodite pretkani ko lisice in iznajdljivi ko pajk. Snujte vedno nove mreže in če vam katero razdero, spustite se po niti nove misli v drug kraj na varno in tkajte na novo!»

«Bomo!» so obljubili vsi.

«Kaj ste doslej že novega spredli?» je vprašal Anonimos.

«Na stotine mladeničev iz meščanskih in najboljših hiš sva z bratom že pridobila in navdušila za Sodalitas Magnae deae v našem zmislu. Komaj čakajo, kdaj jih uvedemo v misterije,» je povedal Herennius.

«Res je,» je pritrdil Minius. «Od jutra do noči, od noči do jutra porabljava čas in slednjo priliko, da jih veževa nase in nama zaupajo.»

«Dobro, Cerinnija!» ju je pohvalil Grk.

«In ti, Ksenon?» se je obrnil k Venefiku.

«Jaz? Ej, midva s Pitisantom sva delala, da se kar čudim. In s kakim uspehom! Iskala sva semenja, cvetove, korenike, gomolje, smole, mahove in tekočine in jih zbirala iz vseh dežel in trla sva in mešala in kuhala in žgala in, ko da je nama sam Duh zemlje pomagal, zdaj je v unktoriju na tisoče piksid in narthecij, polnih dišav in mazil od mirinega olja do opojnega hedychra, kakršnega sam Duh zemlje ne pozna, in zdravil instrupov, ki delajo čuda. Trolus naj pove, ali je res ali ne, ki semu dal slabše izdelke, a je vendar v svojo brivnico z njimi privabil vse, ki imajo kaj pod palcem in so raznesli njegovo slavo do samih konzulov in najstarejših senatorjev. In če bi mu dal najbolj učinkovita mazila in vonjave, ki oživijo še sliko, da stopi s stene k tebi ...»

«Res?» so se začudili vsi razen Pitisanta, ki je gospodarjevim besedam pritrdil in povedal, da je učinek življenjetvornih izdelkov na sebi preizkusil.

Tudi brivec Trolus je priznal, kar je javil Ksenon o slabših izdelkih, obenem je pa govoril o novih pripravah in načinih svoje obrti. In še Mango, lastnik največje trgovske hiše z oblačili, se je oglasil in naštel vrste blaga v vseh barvah, kar jih pozna mavrica in še sedem drugih vmes od prosojno tenkega za tunike interule do onega za toge in palle, kar vse izdeluje po meri in naročilu in je še povedal, da ima tudi že veliko izdelanih, ki jih hrani samo za Tovarištvo Duha zemlje, da bodo misteriji popolni.

«Zadovoljen sem z vsemi,» je dejal Anonimos.

«Midva,» je dodal še Gaius in pokazal z roko na brata, «bova pa skrbela, da bo v najinih hišah vse pripravljeno in vsega v izobilju!»

«Vita vitae — macte!»

«Macte — vita vitae, srečno, življenje življenja!» so ponovili za Anonimom sodali in začeli odhajati ...

Ko so gostje odšli in se je odpravljaj Marcus v balneum-kopel, je javil janitor nov obisk:

«Titus Sempronius Rutilus.»

«Naj pride!»

Janitor je oddrsnel proti ostiju in čez trenutek je zaslišal Marcus počasne stopinje, ki se jim ni mudilo.

«Aha,» si je mislil Marcus, «prevzet je in gleda na desno in levo in občuduje moje prostore.»

Ni se motil Marcus. Sempronius, ki je prvič vstopil v njegovo hišo, je res zvedavo opazoval vse in momljal sam s sabo: «Kako bogastvo, kako bogastvo! Še vsak patricij se ne more postaviti s takim domom! Le odkod je vse to spravil in kedaj? Oče mu ni zapustil vse te udobnosti!...»

Ko je došel v peristil, se mu je približal afriški suženj, mu očistil sandale in uredil togo ter ga odvedel v triklinijo.

«Hospes!» je javil s poklonom in se oddaljil.

«Ave, Sempronij!» je pozdravil Marcus.

«Salve, Marce!» je dvignil Sempronius desno v odzdrav in zavzel mesto, kjer je bil prej Grk.

«Prepozen si, Sempronius, uro prej bi prišel, pa bi dobil tu Anonima, ki bi ti pojasnil bistvo Duha zemlje!»

«Oprostiti moraš. Razburjen sem bil in sem moral priti še k sebi. Publija sem prijel in mu rekel, da mora biti za mraka doma in si Hispalo izbiti iz glave. Pa se mi je nasmejal v obraz in ni nič rekel. Jaz pa hud in, pomisli, navsezadnje mi zabrusi: ‚Račune jerobstva mi pokaži! Polnoleten sem in svoboden!‘»

«Pokažem ti, le počakaj,» sem dejal, «da boš vedel, kako si še mlečnozob! — Zamahnil sem, a mi je ušel. Vidiš, res je, kar si mi včeraj namignil — pregnal bi me rad. To me je razburilo in ne vem, če bi se že umiril, ako bi ne bilo Duronije.»

«Preveč trd si bil. Mladost je mladost, čemu bi mu kratil veselje! Zlepa ga moraš pridobiti zase in za naše Tovarištvo. Samo srce te mora biti, videl boš, da postaneta prijatelja...»

«Meniš?»

«Gotovo! Lisjak mora človek biti, potem že gre.»

Sužnja je prinesla vrč falernca in z zajemalko nalila Semproniju čašo do vrha, Marcus pa si je pustil pokriti le dno svoje kupe. Napila sta si na zdravje in potem je prešel Atinius k stvari in previdno uvajal gosta v bistvo in skrivnosti kulta Duha zemlje. Sempronius je poslušal, pritrjeval, želel tu in tam pojasniti, slednjič mu je vžžarel obraz in je dejal:

«Razumem. Tudi jaz bom zaveden častilec in pripadnik Sodalitatis. Publius Aebutius pa se bo gotovo z veseljem posvetil sve-

čeniški službi Duha zemlje, ko je tako lepa. Še Hispala ga bo priganjala k temu! O, in jaz sem potem ves rešen skrbi in strahu ko drevo v jeseni listja!»

«Prav,» je dejal Marcus, «a brez Publija Ebucija ne hodi!»

«Prideva, hodi gotov kot je Duh zemlje, ki naj mi pomaga!» je nekako prisegel Sempronius že stojé in se nato zadovoljen poslovil...

IV.

Poset v slavnostni dvorani Gaja Atinija je bil številnejši in se je razvil v pravo zborovanje. Pretkana Kampanka Paculla Annia, ki je imela zveze ne samo z navadnimi meščankami, temveč tudi v krogih žen višjih uradnikov, konzulov, senatorjev, pretorjev, edilov, tribunov in drugih, je spretno širila misel ženske svobode in neomejenosti in ko je pripravila tla, je nedolžno vrgla, kjerkoli je bila, iskro, ki se je vnela v navdušenje in odločen nastop.

Pred dvajsetimi leti, ko je Hanibal preplaval Italijo in grozil Rimu, je senat pod konzuloma Kvintom Fabijem in Tiberijem Sempronijem sklenil razne ukrepe in zakone, ki so predpisovali varčnost in zabranjevali slednjo potratu. Tudi ženski svet je bil prikrajšan. Ljudski tribun Gaius Oppius je predlagal tedaj sledeči zakon:

Senat in rimsko ljudstvo skleni:

Nobena žena ne sme nositi nakita, ki bi presegal pol unče zlata.

Nobena žena ne sme nositi obleke iz dragocenega in pisanega blaga.

Nobena žena se ne sme voziti ne po mestu ne po cestah v okolici, razen če se pelje k bogoceluznim obredom.

Predlog je bil sprejet in vzbudil v ženskem svetu razburjenje, ki se je pa v splošni stiski poleglo, a ko je pred dobrimi petimi leti z zmago rimskega orožja minila Hanibalova nevarnost, se ženska narava ni hotela pustiti več prikrajševati: hrepenenje po nakitu, lepih oblekah in udobnih voznjah, ki bi vzbujale pozornost, je v sicer mirnih domovih povzročevalo pikre besede in neljube nastope in prizore.

Paculla Annia je vse to videla in njena beseda, ki je oznanjala svobodo ženske v smislu Anonimovega nauka, je navezala vse nezadovoljnice na Sodalitas Magnae Deae in ne malo število njih v izbrane članice Tovarištva Duha zemlje, ki so vedele, da Magna Dea le krije Duha, dokler se zdi to potrebno in umestno.

Dovoljeni Enejev triumf je dal dober povod, da je Paculla vrgla med svoje znanke misel, naj bi z vso odločnostjo zahtevale, da se Oppijev zakon ukine.

Na sestanku so govorile o tem in Hortenzija, žena ljudskega tribuna Marka Fundanija, in Livija, žena tribuna Lucija Valerija, sta veseli povedali, kako sta pripravili svoja moža do tega, da bosta že pri prvi seji, ki bo jutri na Kapitoliju, predlagala odpravo Oppijeve postave.

Lucilija Furijeva, ki je bila tudi med zborovalkami, je obljubila, da bo storila vse in vplivala na svojega moža:

«Že zadnjič sem ga prijela, ko je govoril proti Eneju — drugi dan je bil tih. Gotova sem, da ne bo govoril proti. Če bi, mu zagrozim, da je z menoj opravil!...»

«Dobro,» jo je pohvalila Paculla, a posebno priznanje je še izrekla Hortenziji in Valeriji, ki sta vprašanje ženske svobode in njenih pravic spravili tako daleč, da se bo moral senat jasno izreči.

«Sestre, ali je vredno življenje življenja, če nam moški svet omejuje svobodo, če nas je ponižal tako, da nam predpisuje kot sužnjam obleko in slednji korak in kretnjo? Zakaj bi bilo njim vse dovoljeno, me pa naj se zadovoljimo z miloščino! Tudi za žensko zahtevajmo vseh pravic in popolne svobode in enakopravnosti! Jutri ob tretji uri se zberimo na Foru in na Kapitoliju in zahtevajmo, kar nam gre!»

«Dobro, dobro, Paculla, zberemo se! Naj vidijo senatorji, da gre zares in nas ni volja, še dalje prenašati ponižujoče in žaleče nas odredbe!» so vzklikale navdušeno zborovalke in med njihovim vzklikanjem so se slišali tudi glasni klici «Vita vitae»!

Ko so se razšle, je bila Paculla Annia vsa zadovoljna in obvestila o poteku zborovanja Gaja Atinija z željo, naj bi obvestil nemudoma o važnosti naslednjega dne vse člane Tovarištva Duha zemlje. Zborovalke, ki jih je peljala pot čez Clivus Tuscus, so se ustavljale pred zlatarskimi izložbami, pred unktuariji in zlasti pred okusno zapeljivimi oblekami in blagom v izložbi Mangove trgovine na vogalu ulice in Fora. Mango je stal na vratih, poslušal zadovoljen pohvalna priznanja in bil vesel, ko je med občudovalkami opazil tudi znane obrazke iz Tovarištva, a jih ni pozdravil, ker na ulici so si bili tuji...

*

Publius Aebutius se je vračal iz Circusa, kjer je gledal poskusne dirke, in že je bil namenjen domov, ko se mu je pridružil med množico, ki se je trla okoli šotorov in opazovala navdušena razne glumače, Minnius Cerennius.

«Hej, Publius, jutri bo cirkus, jutri!» ga je nagovoril in ga potapljal po rami.

«Jutri? Jutri vendar ne! Pred triumfom ne bo posebnosti!»

«Bo, bo! Le prisluhni ženskim razgovorom, ali samo opazuj jih in sprevidel boš, da se pripravljajo nekaj posebnega!»

Publius je res pogledal sem in tja in opazil, da se ženski svet gručema zbira in živahno ščebeče ter ne posveča posebne pažnje glumačem. Dasi je ošvignil prej to in ono skupino in primerjal to in ono lepotico s svojo Hispalo, mu ni napravilo oddaleč kakega vtisa, da bi pred cirkusom snule in pletle kaj izrednega. Zato je vprašal:

«No, Minnius, kaj se pa pripravljajo? Katera ti je zaupala skrivnost? Ona matrona-Junona tamle ali ona izzivajoča Venera ali ona na lov pripravljena Diana ali one Nefelide tam, ki skušajo zamegliti kolo dražestnih Juturn?...»

«Dobre volje si, Publius, pa ne, ker ni Hispale blizu?»

«Hispalo mi pusti v miru!...»

«No, no, saj nisem mislil hudega. Viš, prav zaradi nje ti povem: Jutri ob treh se bodo zbrale vse lepotice na Foru in Kapitoliju.»

«Hočeš reči na Foru holitoriju in boariju ter na Velabru, kjer bodo enkrat same namesto sužnjevi in suženji nakupile potrebnih živil? Res, zanimivo bi utegnilo biti!»

«Ne, ne, Forum Romanum in Capitolium jih bosta jutri polna!»

«Pa razodeni svojo skrivnost — poslušam!»

«Zbrale se bodo, da ovržejo Oppijev zakon.»

«Kaj mi ne poveš! Odkdaj so pa senatorice?»

«Doma vsak dan in vsako noč!» se je zasmel Minnius. «Le reci Hispali, naj tudi pride, če hoče, da se bo po svoji ljubi volji in svojem okusu oblačila in kitila! Vpile bodo in zahtevale svobodo in svojo pravico, da preglasijo senatorje!...»

«Aha!... Bom že rekel. In moški smemo zraven?» je vprašal.

«Smemo, kam pa ne smemo? Če jim boš pomagal klicati in vpiti, si še katero pridobiš!... Le pridi, se bomo že pomešali med nje! Salve! Poiskati moram še druge znance in jih obvestiti, kak circus maximus se pripravljajo izven navadnih prostorov!...» je zaključil Minnius svoje obvestilo in že izginil med množico —

*

Votlo je odmel tolkač za vrati Hispalinega doma in Publius Aebutius se je smehljaj, ko je slišal lahko bližanje sandalov. Preden je uganil, ali gre Hispala ali stara sužnja Vipseja, mu je odprla sladka ljubica in ga smeje se pozdravila:

«Ti, ti, danes nisi prišel, da bi mi voščil dobro jutro, zato pa je bil dan tako dolg, da sem hotela prevrniti klepsidro in pospešiti čas, tako težko sem čakala večera in — tebe!»

Bila je v svetlordeči stoli, ki je imela običajne dokomolčne razklane rokave in bila na obeh ramah zapeta z modrimi pentljami. Kakor slap se je lila svila izpod rožnega vratu čez njene grodi, pod njimi se pa kot ob jezcu zaustavila podvihana in nabrana v nešteto drobnih gub, in se potem spuščala v mehkovalujočih pramenih do gležnjev, da je skoraj zakrivala v zelenih sandalah počivajoče nožice.

Z enim pogledom jo je preletel Publius in preden je iztegnil roke, da bi jo objel, je zapahnila vrata, se ga oklenila v vsej svoji lepoti in ga poljubila.

«Da boš videl, kako sem nepočakana!» mu je šepnila in se srebrnosladko nasmejala. In prijela sta se potem za roke in tekla skozi atrij v triklinij in že med potjo je zaklicala Hispala v kokvino: «Vipsejica, čuj, Vipsejica, Publius je tu! Prinesi vse, kar imaš in si pripravila dobrega!»

Vipseja je pogledala pri vratih na srečno Hispalo in zalega Publija in rekla tudi veselo:

«Bom, duša moja, bom!»

«Tako,» je rekla Hispala, ko sta vstopila v triklinij, ki je bil majhen, a udoben in prijeten, «tako, sedaj ti najprej odpnem tu na ramenu togo in ti jo odgrnem takole in jo vržem tudi takole počivat na levo zofo! Vidiš, v sami tuniki si lepši in bolj prijetno te je takega objeti. Ali ne?» ga je vprašala in mu gledala v smejoče se oči, ko se mu je spustila iz objema.

«Je, zlato moje!» je pritrdil Publius in jo v priznanje vnovič poljubil.

«Tako,» je spet ponovila in za trenutek igrala vlogo resne gospodarice-gostiteljice, «zdaj pa prosim, Publius, zavzemi častno mesto dobrodošlega gosta in dovoli, da se ne držim gostiteljskih običajev in si izvolim prostor na isti zofi poleg tebe!»

«Prosim,» je rekel Publius in je že sedel, a oba je premagal smeh, ki ga je komaj udušil poljub, ko se je vrgla Hispala k svojemu ljubimcu in mu položila objemoma glavo na pulvinar... Med kuhanimi, pečenimi, sirovimi in tekočimi dobrotami, ki jih je Vipseja samo prinesla na mizo in se oddaljila, ker je vedela, da streže gospodarica svojemu gostu sama, je pripovedoval Publius, kar mu je Cerennius povedal.

«Za vožnje mi ni,» je rekla Hispala, «zanje naj se navdušujejo optimatinje, zlatega nakita nimam dosti več kot ga predpisuje lex Oppia, če ne štejem tebe, moj zlati, zraven! No in obleke — jaz ne čutim pritiska, doma sem v svojem okusu in tvojem — neli? —

na ulici pa lasten okus itak ne pride nikdar do veljave, ker se moraš ravnati po samovolji onih, ki merijo ase in sesterce na modije in menjajo vsake ide, če že ne večkrat, obleko!»

«Kaj pa svoboda, enakopravnost ženske?»

«Po njej bodo klicale one, ki so vezane in same s seboj nezadovoljne . . . Jaz sem svobodna, Amorjevih lancev, ki me vežejo nate, pa se ne maram oprostiti! . . .»

«O dušica, srce zlato!» je je bil Publius vesel, a vendarle bi rad vedel, li pojde Hispala na Forum in na Capitolium.

«Pa pojdem,» je rekla, «če se mi bo ljubilo vstati in ne bom sanjala kaj lepega o tebi! . . .»

Nasmehnila se je in se privila k njemu in otroček, ki je kamenit sredi vodnjaka lovil v prgišče vodo, tekočo belemu labodu iz kljuna, je oživel, se spremenil v Kupida in sprožil nevidno svojo pšico, da sta oba vzdrhtela in se sladko ranjena priklenila še bolj drug k drugemu. Voda iz labodovega kljuna pa se je pršila v vodnjak, kot bi se strelec pritajeno smehljal . . . — (Dalje prihodnjič.)

Pavel Golia: Marche funèbre

Ko se bo zgodila Tvoja volja,
pojde na poslednje potovanje,
pojde v svoje večno domovanje
blodni in nemirni Pavel Golia,
pesnik, kapitan, direktor drame.
Tram tam tam.

Spremijo ga njemu in njegovim geslom tuji
ocilindreni buržuji,
zlatolaske, rodoljubne dame.
Društvo književnikov z narejeno tugo
bo korakalo in corpore za trugo,
le sodrugi, v delovnik vkovani,
bodo zadržani.
Tram tam tam.

Pesnik trkal bo na Tvoje dveri,
neobrajtan v svoji mali zemlji.
Ti, Gospod, mu ne zameri
in za zlo ne jemlji,
temveč na stežaj odpret mu veli.
Sam presodi, v kaj izrase
Tvoje zrno, dasi samo zase

klije v mrzli, sómračni deželi.
Tram tam tam.

Kapitan se Ti pokorno javi
s hrabrostno medalijo na grudi,
v roki meč svoj nekrvavi.
Prostor mu, Gospod, ponudi!
Pregloboko veroval je Váte
ta nesrečni oficir,
da mrcvaril bi soldate,
da sovražil bi sosede in mejaše
ter kalil Tvoj božji mir
vpričo razdvojenosti vseobče naše.
Tram tam tam.

Tudi kot direktor gledališča
ni napravil karijere
gost Tvoj novi. Kar se v naši zemlji dere,
priznava je suverenost vrišča
nad brezšumnimi dognanji dúha, mu je sproti
podrezavalo peroti.
Nepri ljubljen pri starejših damah,
kritikih in tem enakih,
nosil je na svojih šibkih ramah
težo persekucij vsakojakih.
Tram tam tam.

Zdaj se vrača spokorjeni,
tolikrat zgubljeni sin v neskončne Tvoje hrame.
Svoje mu Srcé odkleni,
Svojo Luč mu razodeni,
da se je naužije in navzame.
Tram tam tam.

Hvala, zlatolaske, rodoljubne dame,
hvala, spremstvo, pesnika časteče,
hvala, bratje, v delovnik vkovani,
ki ste zadržani,
v borbi vam želim obilo sreče.
Vam pa, farizejem in falotom,
ki v pokvarjenosti in napuhu
ste po časti stregli mi in kruhu,
Bog odpusti greh z najglajim potom.
Tram tam tam. Tram tam tam. Bum.

Vladimir Levstik: Hilarij Pernat

(Nadaljevanje.)

IX.

Niti ni Hilarij Pernat povedal ravnatelju vseh podrobnosti svoje zgodbe, niti si ni ta vsega zapomnil; toda povedanega in zapomnjenega je bilo dovolj, da je Blanka pl. Nagerthova, ko ji je prišel gospod Filip Rožič poročat o uspehu svojega poseta, lahko sama nasnovala ostalo. In to je storila še tisto noč. Njena domišljija se je lakomno potepla v brezbrežnost. Malone do jutra sta ležali Nákrtovi dami z rokami pod glavo ter ugibali, nizali drugo k drugemu in zasipali vrzeli z neštevilom zlobnih podtikanj, strupenih namigavanj in nespoštljivih domnev.

Onkel Hilarius je imel po tem takem lepe stvari na vesti. Glej, glej, kdo bi si mislil! Nein, so was; ja, die Liebe... Trafikantka je sicer pomnila, da so nekoč vse dame v mestu ponorele zaradi profesorja: tri, štiri neveste so mu bile izbrale, on pa je poslal partijo za partijo k vragu, kakor na kljub, in se je naposled spečal s tisto nekakšno Vido... Ali so skrbele, ali so spletkarile! Blanka sama je pri neki priliki videla, kako so pisale za eno mizo tri brezimna pisma namah... In vse je bilo bob v steno. Profesor se je vozil v Ljubljano in je živel po svoji glavi. Prerokovali so, da se zdaj-zdaj oženi; dame so bile že zmenjene med seboj, da je ne bodo «priznale». A muhasti Pernat jim je izpodnesel tudi to «zadoščenje». Kar na lepem, ganz unverhofft, je pustil svojo Dulcinejo; nihče ni vedel zakaj. Kakopak, slutile so že, kaj ne bi! Opeknel se je bil! Tolikanj se je opeknel, da ga je izmodrilo za vse žive dni...

Ja, ja... Tàk take istorije so se godile za hrptom ugledne javnosti? Ja nati-i-ierlich! Oj, pohotnež, ach, der geile Lüstling! Blanka in Alisa sta jeli ogorčeno ugibati, kdaj, kje, kako in kolikokrat neki. Klatili sta, javkali, sikali in drezali druga drugo v bok, kakor bi stali pred ključavnico, zalezujoč misterij ljubezni, o kateri ni bilo več živega sledu razen samote in žalosti strica Hilarija.

«Malo prida ženska,» je rekla Alisa na koncu tega razgovora.

«Ein nichtswürdiges Frauenzimmer, lahko si mislimo! Onkel Hilarius pa je seveda do zadnjega veroval, da je edini.»

«In zdaj spet misli, da je bil. Kako otročji postane človek na stara letal!»

«O Gott, o Gott!» je vzdihnila trafikantka. «žalovati za sinom, ki bi lahko na prste izračunal, da ni bil njegov... Wie komisch!»

«In zakaj, mama, zakaj? Če bi samo žaloval! Toda on mu je hotel zapisati vse imetje.»

«Nu, naj mu ga zdaj zapiše, bedak!» Glas gospe Blanke je trepetal od škodoželjnosti.

«Ne zareci se,» je hladno dejala Alisa. «Koliko pa veš, če prav premisliva? Toliko, da ne veš ničesar. Onkel Hilarius je uverjen, da mu je sin mrtev. Recimo, da je res mrtev. Toda uradno je le pogrešen. Kolikokrat so imeli ljudi za pogrešene in celo za mrtve in so se lepega dne vrnili, ko jih že davno ni bilo več treba nazaj!»

«To ni mogoče!» se je vznemirila gospa Blanka. «Slutnja mi pravi, da je mrtev.»

«Jaz tudi mislim, da je mrtev, a za to ne gre. Umej me že, mama. Najino mnenje ni važno; edino važno je to, kar misli onkel Hilarius. Kaj praviš, kaj bo storil profesor, kadar mu pride na um, da je sin nemara vendarle živ?»

Trafikantka je zanimala od groze.

«Mein Gott,» je vzdihnila čez minuto, «ali ne bo teh križev nikoli konca?»

«Posledice bi bile nedogledne,» je nadaljevala hči. «Tudi če bi še mislil na nas, bi hotel zagotoviti dediščino sinu, ako se vrne. Odredil bi na primer takole: „Moj univerzalni dedič je Milan Kantor; šele tedaj, če se Milan Kantor v teku desetih let ne javi, pridejo drugi na vrsto.“ Ugodnejše oporoke se ne moreva nadejati! In kaj bo z nama v takem primeru, mama? Ali moreva čakati deset let in delj?»

«Ne moreval!» je viknila mati. «Vse najino življenje bi šlo po vodi. A kaj nama je storiti?»

«Marsikaj. Paziti morava, da se onkel Hilarius ne začne tolažiti. Njegov — Milan, jeli? — je pokopan. V tej veri ga morava utrditi.»

«Ali meniš, da bo hotel govoriti z nama o njem? Vrata nama pokaže.»

«Ako ne pojde naravnost, morava poizkusiti s strani. Manevri-rati je treba, bi rekel Rudi... Drugič: profesor se mora sprijazniti z mislijo, da utegne vsak čas umreti. Tretjič: napraviti mora oporo-ko. Četrtič: oporo-ka mora biti nama v prid...»

«Vse to je stara pesem,» je zajavkala Blanka pl. Nagerthova. «Ein altes Lied! In kaj sva dosegli, prosim te? Treba je najti nova pota.»

«Kaj sva dosegli? Vsaj toliko, da naju trpi v svoji bližini. Navadil se naju je. Edina, ki jo ima rajši od naju dveh, je Stana.»

«Diese Schlange! ...»

Ob tem sta naposled zaspali.

Toda naklepe je laglje snovati nego uresničiti. Gospa Blanka in njena hči sta tiste dni nekajkrat zaman zvonili v Vrtni ulici. Hilarij Pernat je hotel preboleti svoje gorje sam s seboj in je odklanjal vse posete. Ležal je in prisluškoval, ali ne hodi okoli njega bela rešiteljica, ki bi mu namah odvzela breme življenja.

«Umrli bi,» je mrmral sam pri sebi. «Nič več se ne bojim. Ležal bi v grobu in sneg bi me odeval kakor blaga pernica: beatitudo, beatitudinis ... Kaj meni mar, kako bi se golazen tepla za smeti, ki bi ostale po meni!»

Med tem, ko se je stric Hilarij omamljal s takimi mislimi, je postajal trafikantkin obraz vsak dan daljši, njene zelene oči vsak dan brezupnejše in njen glas, kadar je ogovorila profesorjevo rejenko, vsak pot bolj klavrn od tolikih jalovih vprašanj. Dobrosrčna Stana je ni mogla več pogledati brez sočutja. In neko popoldne se ji je nasmehnila:

«Jutri bo striček vstal ... Obljubil mi je po dolgem prigovarjanju. Tako vendar ne more polegati. Zbolel bi od tegobe!»

«Ah, zlato dete!» Gospa Blanka jo je presrečna uščenila v lice. «Nu, hvala Bogu, v takih skrbeh sem bila ... A dajte, liebes Kind, povejte že: kaj ga je tolikanj potrlo?»

To vprašanje ji je zadajala vsak dan iznova. Stanin odgovor je bil isti kakor včeraj:

«Ne vem, gospa. Res ne vem. Ničesar noče povedati.»

«Toda kaj mislite vi?» je danes pritisnila trafikantka. «Kakšno je vaše mnenje? Verheimlichen Sie mir nichts. Bože moj, sorodniki so vendarle vsakemu am nächsten ...»

Stana je molčala.

«Eno je gotovo,» je trdovratno nadaljevala Blanka. «Tisto pismo je krivo vsega. Slabe novice, das ist sonnenklar ... Ali se niste zanimali za vsebino? ... Nu, toliko menda veste kakor direktor Rožič: da je dobil onkel Hilarius vest o smrti bližnje, drage osebe ...»

Dekle je osupnilo: striček je povedal tujemu človeku skrivnost, ki je njej ni hotel zaupati! Ta misel jo je zbolela.

«Kakšne drage osebe?» je vprašala nehote. «Slutila sem nekaj takega ... Moj Bog! ...»

«Kakšne osebe?» Oči Blanke pl. Nagerthove so se zmagoslavno zaiskrile. «Saj to je tisto: kakšne! V tem je punktum sapiens, bi

rekel onkel Hilarius... Tedaj vam ni povedal ničesar? Glejte, glejte... Mislila sem, da veste.»

«Ne vem,» je zamrmrala Stana. «Kakšne osebe?»

«Hm, hm,» je tajinstveno dejala trafikantka, mrda je s kosmatimi ustnicami. «Ich denk' mir schon, kakšne... Nu, do svidenja jutri.»

Bila je zadovoljna. Stana Mirnikova je izrazila slutnjo, da je profesor dobil z bojišča vest o smrti drage osebe. Izgovor je bil po tem takem pripravljen; če ni bil resničen, tudi ni bil povsem iz trte izvit.

Ko sta drugi dan prišli z Aliso v poset, sta našli Hilarija Pernata veliko bolj zbranega, nego sta se nadejali. Obednica je bila toplo zakurjena, miza pomaknjena k peči; za mizo je sedel profesor v usnjatem naslanjaču in gledal v časopis, zaslanjaje ga od popoldanskega solnca, ki je nagajalo skozi nezastrito okno. Bil je obrit, skrbno oblečen, pozoren in zgovoren kakor malokdaj; samo bledost njegovega obraza in stroga guba na njegovem čelu sta pričali o skriti boli. Nákrtovi dami sta s tiho radostjo opazili, da se je spet nekam postaral te dni.

«A kako naj začnem?» je mencaje ugibala trafikantka. «Pripravila sem se, da ga najdem žalostnega, pa je vesel... Še vino pije, der herzlose Mensch!...»

In res si je profesor marljivo nalival kozarec, kakor se je vobče zdelo, da mnogo pije zadnji čas.

«Prazna!» je dejal naposled, ko je obrnil butiljko. «Prav zdajle mi je najbolj zadišalo... Še malo bi ga, Stana. Allez en chercher une autre.»

Stana ga je pogledala, češ, rajši ne bi... Nato je vzela prazno steklenico in je šla.

«Post multa saecula pocula nulla,» se je profesor obrnil k Blanki. «Kadar bomo mrtvi, ne bo vince več zorelo za nas. Ženske si ne morete misliti, kaj je ta božja kapljica staremu človeku. Poslednja sladkost življenja je v njej, poslednji solnčni blagoslov z vso svojo otožnostjo in vso svojo mehko... Drugega itak nimamo več na svetu.»

«Onkel Hilarius!» je očitajoče vzkliknila Alisa. «Ne govorite tako. Ali nimate nas... naju dveh, sem hotela reči?...» Milo ga je pogledala in dregnila mater z nogo.

«Res, onkel Hilarius,» je povzela gospa Nákrtova, preden je starec utegnil odgovoriti. «Preveč božje kaplje škodi in preveč otožnih misli še bolj... Človek se ne sme tako hingeben svoji žalosti.»

«Kako hingeben?» se je splašil Hilarij Pernat. «Kakšni žalosti? Odkod imaš to?»

«Nu, mein Gott, ravnatelj Rožič... Vsega si sicer ni zapomnil, ker je sam ves nesrečen, a vendar je povedal toliko, da nama ni neznano... Razumeva vas, onkel Hilarius. Wir begreifen Ihren Schmerz in sočuvstvujeva z vami iz dna srca. Najino iskreno sožalje!...»

Že sta ga lovili za roke, smrkaje in mežikaje z očmi, da bi se zasolzile.

Profesor je najprej debelo pogledal. Zardel je, prebledel in spet zardel. Stud mu je planil v grlo. Nato se je mahoma udaril z rokami po kolenih in prasnil v hudoben grohot.

«Ho, ho, prijateljica! Ho, ho! In ti si mu seveda verjela?... Verjela si mu, kakor da nisem znan lažnivec! Ali ne veš, kako sem si časih izmišljal divje istorije, katerikrat iz porednosti, drugič iz puščobe, sebi v zabavo in ljudem v kratek čas?... O, zastran tega se le potolaži. Ne sočuvstvuj. Ne jokaj, Alisa, škoda je nežnih solzá. Do smrti bi me pekla vest, ho, ho!...»

Nákrtovi sta takoj izpremenili taktiko.

«Ach, Gott sei Dank!» je zavrisknila Blanka. «Prav za prav sem itak mislila, da ste ga potegnili... Ej, ej, onkel Hilarius, vseh muh ste polni!...»

«Köstlich!» je vpila Alisa. «Rekla sem, da ne more biti res... Imenitno!»

Medtem se je vrnila Stana z vinom. Hilarij si je nalil in duškoma zvrnil kozarec. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta premolknila.

«Kako naj ne bi verjela,» je tehtno povzela Blanka čez nekaj časa, «ko se dogaja dandanes toliko strašnih stvari! Ljudje odhajajo zdravi in veseli, in preden mine teden dni, jih ni več med živimi... Na primer Fric, der arme Junge!... In koliko drugih! Baš Fric je pripovedoval zgodbo o nekem svojem prijatelju, v Galiciji, za časa lanjske velike ofenzive... ‚Zjutraj,‘ pravi ‚mi je še dal roko, a potem se je začelo. Krogla mu je udarila skozi srebrno cigaretnico — nosil jo je na srcu kot drag spomin — in je prebila oboje, die Dose in srce. Pokleknil sem k njemu; videč, da je mrtev, sem si vzel cigaretnico... Zakaj vedel sem, da nima svojega človeka... Boj je valoval sem ter tja. Izgubili smo tisto postojanko. Ko smo jo spet zavzeli, ni bilo Milana več. Granate so ga pokopale... vse je bilo razrito od njih!‘»

Profesor je mahoma razširil oči.

«Kako mu je bilo ime?» je vzkliknil. «Kako praviš? Milan...?»

«Mislim, onkel Hilarius,» je nedolžno pokimala trafikantka. «Jeli, Alisa? Milan Ka... Ka... Karton, se mi vidi.»

«Karton, Karton, mama,» je blago vzdihnila hči. «Tukajšnji človek je bil. Tisto cigaretnico še imamo, Fric jo je spravil pri nas.»

«Daj, stopi ponjo,» je rekla mati, «strička bo morda zanimala. Taka rührend relikvija!»

Alisa je šinila skozi vrata. Stana je slonela ob zidu in gledala zdaj gospo Nákrtovo, zdaj strička Hilarija, strahoma čakaje, kaj bo.

«Milan Karton,» je zamolklo mrmral profesor. «Tukajšnji človek... Karton... Ali ni bil Kantor?» Obupno je pogledal nečakinjo.

«Kantor?... Ne morem se zareči, onkel Hilarius. Morda je bil Kantor, če ni bil Karton... Zakaj vprašujete?»

Hilarij Pernat ni mogel odgovoriti. Mahnil je z roko in molčal vse do Alisine vrnitve...

«Evo, mama!» je zaklicala gospodična Nákrtova, ko je planila v sobo. «Tu je doza.» Vsa zasopla je pomolila materi navadno srebrno cigaretnico z monogramom M. K., po Tirolecu Martinu Kruziturknerju, ki jo je bil lani pozabil v trafiki.

Trafikantka je zamišljeno obrnila cigaretnico v rokah, da so vsi videli luknjici, ki ju je bila napravila svinčenka; nato jo je molče podala profesorju.

Hilarij Pernat je vzel «relikvijo» kakor svetinjo. Prsti so mu drhteli, njegove oči so utripale, črta ust in gube na čelu, vse se je krčilo v izrazu globokega, krčevito zatajevanega nemira. Nekaj časa je izgubljeno gledal cigaretnico, vrtil jo na vse strani, kakor da ne ve kaj početi z njo, in razmišljeno tipal robove luknjic spredaj in zadaj. Nato jo je odprl. Notranjost je bila pozlačena kakor navadno pri srebrnih cigaretnicah.

«Čudno, čudno...» je ponavljal Hilarij Pernat. «Vsakdanja stvarca, pa ima táko zgodbo!... Tukaj noter... tukaj ven... in naravnost v srce...»

A tisti mah je udarilo vanj. Njegove oči so se široko uprle v pisavo, ki je bila z ostrim predmetom začrtana v pozlato. Blanka pl. Nagerthova in njena hči sta od napetosti okameneli.

«Milan Kantor,» je čital profesor. «Milan Kantor!...»

Spodnja ustnica mu je ohlapnila. Cigaretnica je turobno zaropotala na tla. Trafikantka in Alisa sta se sklonili, da bi jo pobrali. Pod mizo je mati stisnila hčer za roko. Spogledali sta se in

mraz ju je izpreletel od besne odločnosti, ki sta jo čitali druga drugi v očeh. Nad mizo je nekaj zaječalo...

Ko se je Blanka vzravnala in položila nesrečno cigaretnico na mizo, je Stana pravkar planila k starcu. A stric Hilarij se je že ujel za vajeti. Stisnil je zobe, segel po steklenici in si nalil kozarec.

«Nu da,» je izpregovoril s trdim, odsekanim glasom. «Bog pomagaj. Cito mors ruit... a koliko jih je že poginilo tako!» Izpil je ter izzivalno pogledal okoli sebe. «Govorimo kaj veselega!»

Ženske so strmele, ne izvzemši niti Stane, ki je čutila v tem trenutku manj sočutja s profesorjem, nego srditega ogorčenja na trafikantko. Njene svetle oči so bliskale v gospo Nákrtovo, kakor bi jo obtoževale poizkušenege umora.

Blanka in Alisa sta bili resnično v zadregi. Tako skrbno sta se založili s tolažbo; ves svoj načrt sta zgradili na omedlevico, v katero bi moral pasti onkel Hilarius, če bi imel kaj srca. Toda Hilarij Pernat ni imel nič srca. Ali ni začel pripovedovati dovtipov? Ali ni dražil Alise zaradi Rudija? Ali ni sedel naposled celo h klavirju in zaigral, česar ni storil že Bog zna kako dolgo?

Res da je bilo v profesorjevi dobri volji nekaj prisiljenega; njegov glas in smeh sta bila igralska. Tudi komad, ki se je usul izpod njegovih prstov, ko jih je položil na tipke, ni bil podoben veseli godbi. Bila je Chopinova «žalna koračnica», ki je dami iz trafike nista poznali, in bilo je nekaj taktov «Requiema», ki so se dvignili v tišino sobe kakor vrtinec kadila in so se nato utrgali, zamrli... zbežali nekam v daljavo, skoprneli proti bregovom in dolinam, polnim brezimnih, zasneženih grobov...

Gospe Blanki se je zazdelo pametno, da bi ga zdaj prepustila njegovim mislim, ki so bile pogubnejše od njenih besed. In prav tedaj se je Hilarij Pernat vrnil k mizi.

«Že?» je dejal, videč, da se odpravljata. «Do svidenja... Nu, do svidenja...» Pogled mu je obstal na cigaretnici, ki je še ležala poleg njegovega kozarca. «A to pusti meni; kaj bi ženskam tak mrtvaški spomin! Spravim jo v svojo zbirko vojnih zanimivosti...»

«Shranite jo, onkel Hilarius,» je čuvstveno šepnila trafikantka. «Shranite jo... in Bog bodi z vami!» je končala, kakor da se ji je mahoma utrgal glas. «Bog bodi z vami, onkel Hilarius.» Pri teh besedah ga je pogledala tako, kakor je čitala v romanih, da gledajo plemenita, nežna bitja obupance, kadar jim delé tolažbo svojega usmiljenja in srečo svoje bližine.

Stana ju je spremila in je zaklenila vrtna vrata. Ko se je vrnila, je bilo njenega potrpljenja konec.

«Striček,» je hlipnila že pri prvem koraku v sobo, «to je kri-
vično! Vse te dni hodim okoli vas in trepečem od skrbi, vi pa
molčite. Ravnatelj ste povedali, meni niste povedali! Vsi že vedo,
samo jaz moram sama ugibati vse... Drugim zaupate, meni ne
zaupate! Ali moram res uganiti tudi najzadnjo besedo? ... Zakaj
ste hudi name, striček?»

Tako je ihtela v rutico. Ko pa je dvignila glavo, da bi po-
čakala njegovega odgovora, je zdajci umolknila. Hilarij Pernat je
sedel v svojem naslanjaču, držeč cigaretnico gospe Nákrtove v
rokah, in plakal, da bi se ga kamen usmilil...

«To je vse,» je mrmral, kakor da vobče ni slišal njenih očitkov.
«To je vse, kar smem imeti od njega!...»

Stana se je brezumno vrgla k njemu in mu je ovila roke okoli
vratu.

Tedaj je Hilarij Pernat izpregledal. Začutil je, da mu ne more
biti nihče bližji od nje. Spoznal je, da je ne bo tolažbe zanj, ako
ne bo njene tolažbe... In tiho, z zastajajočim, trgajočim se gla-
som, božaje njeno roko, ki mu je ležala na komolcu, in strahoma
išoč njenih oči, kakor bi jo prosil umevanja, potrpljenja in od-
veze, vsega obenem, ji je začel pripovedovati svojo zgodbo, kakor
in kolikor pač more povedati star človek tako zgodbo mlademu
dekletu...

Mrak je že silil v sobo, ko je utihnil. Stana je molčala, čeprav
je čutila, da čaka njene besede. Stiskala mu je roko, kakor bi mu
hotela s tem povedati, kako zelo se ji smili. Besed je iskala zaman:
ni jih bilo ne za usmiljenje ne za burjo misli, ki je planila vanjo
iz starčeve pripovedi. Zdaj, ko je živo vedela, da je bil ta umni,
posmehljivi, v njenih očeh tako častitljivi, nad vse druge ljudi
tako vzvišeni človek nekdanj mlad, da je ljubil in da je bilo v
njegovi strasti toliko zablode in toliko gorja — oh, zdaj ji je bil
dražji ko kdaj na svetu! Srce ji je krvavelo ob misli na Vido,
na Milana in na njegovo okrutno smrt; a vse to ni bilo nič v pri-
meri s trpljenjem strička Hilarija. Vse to ni bilo nič proti usodi
starca, ki je v brezumju zavrgel svojo srečo in je zdaj plakal nad
goltnim brezdomom minulosti, da bi mu jo dalo nazaj!

In evo, ta obup je bil poslednji krog ljubezni na gladini nje-
gove duše. Bil je ljubezen sama, strmeča v svojo prošlost. Stana,
ki do tistega dne še ni utegnila ljubiti, niti ne pomisliti, da bi kdaj
utegnila in smela, je imela o tem čuvstvu zelo občo predstavo.
Zdaj pa je videla sledove ljubezni tik pred seboj, kakor z mečem
zarezano v obraz, v dušo in v življenje svojega dobrotnika. Lju-
bezen, tista sama, o kateri pojo slavci in sanjajo mlade deklice
v rožnikovih nočeh, je bila ranila Hilarija Pernata na smrt. In

vendar ji še ni bilo dovolj. Še vedno je trepetal v starčevem srcu njen skrajni, grenki odmev; utripal je v njegovi krvi, v žilah njegove vroče roke in grozeče prehajal v devojko, kakor bi ji naznanjal:

«Počakaj! Tudi ti prideš kmalu na red...»

«Moj Bog!» je zašepetala. «Ubogi striček! Dragi, dobri striček moj!...»

Profesor je še vedno držal cigaretnico, ki se je medlo svetila v somraku. Stano je zdajci prešinila čudna misel.

«Dajte, da jo pogledam!» Vzela mu je cigaretnico iz roke, stopila k steni in obrnila stikalo. Svetloba se je slepeče razplanila po sobi. «Da vidim,» je ponavljala Stana, «da vidim...»

Stopila je prav pod lesteneč in nekaj časa molče obračala «relikvijo» med prsti.

«Striček!» je zavpila nato. «Vsa istorija je zlagana!... Ni res, striček! Ni res!...»

«Kako ni res?» se je splašil Hilarij Pernet. «Zakaj ne bi bilo res?»

«Ali me niste učili, da srebro potemni na zraku? Jelite! In evo,» — stekla je k njemu ter mu podržala cigaretnico pred oči, — «vidite, robovi teh luknjic so čisto sveži in svetli, današnji ali včerajšnji! Kdo ve, čigava je bila in kako je prišla tem ženskam v roke... Stavim, da jo je Alisa dala svojemu Rudiju in ga je prosila, naj jo za mestom prestreli s pištolo! In glejte, tudi ime je še novo...»

Profesor ji je iztrgal cigaretnico in je pogledal.

«Bogme res,» je zamrmral. «Vrag naj me vzame, če je bilo to napravljeno, preden je bil Rožič pri meni!...»

Stana mu je zmagoslavno zrla v obraz.

«A kaj naj bi pomenilo?» se je zavzel Hilarij Pernet. «Čemu ta laž in ta sleparija?» Nato se je mahoma udaril po čelu in zagnal krčevit, neukroten grohot. «Tàk tako,» je vzklikal, «tàk tako? Auri sacra fames? Nu počakajta, zagodem vama jo...»

«Uganili ste, striček,» se je oglasila Stana. «Zato, da, zato... Kakor je vobče vse samo zato!... Ali boste še kdaj verjeli istorijam gospe Nákrtove?»

«Nikoli več!» je srdito kriknil starec in vzdignil tri prste. «Nikoli več — in zagodem jima jo! Ali veš, Stana, kdo bo dedič mojega imetja? Vsega mojega imetja do vinarja in do poslednje slamice? Savez-vous?»

Tedaj je stopila tesno predenj in mu je položila roke na ramena.

«Vaš sin, ki ni mrtev,» je rekla s trdnim, uverjenim glasom, gledaje mu v oči. «Vaš sin, ki prav gotovo ni mrtev... Kako bi

mogel biti mrtev, ko ga čaka doma ták očka in koprni po njem? Kako bi mogel biti mrtev, ko trdi gospa Nákrtova, da je mrtev?»

«Kaj govoriš, dekle?!» Hilarij Pernat je prebledel; znoj mu je stopil na čelo in oči so se mu razširile. «Kaj govoriš! Saj ni mogoče, da bi bilo še upanje.»

«Pač, striček, je upanje, dokler ne pride tisti, ki ga je videl mrtvega!» Tresla ga je, kakor bi mu hotela vsiliti svojo vero. «Pisala bova švicarskemu Rdečemu križu in kaj vem kam, na vse strani!»

«Da ne bi bil mrtev, o Bože!» je šepetal profesor. «Da res ne bi bil mrtev?...»

«Ujet je, striček, videli boste... Poštenjak je, presedli so mu les Autrichiens et les autres chiens, kakor časih pravite... pa je uskočil med bojem in se rajši bori na oni strani, za našo stvar... Kaj, striček, nemara se vrne general in osvoji naše mesto, z vami vred!...»

Tako je govorila vanj, dokler ga ni premilovala in pregovorila. Konec je bil tak, da si je profesor vnovič izprosil «une autre bouteille» in je pri njej temeljito razgloobil vprašanje, kaj je treba pripraviti in kaj ukreniti za tisti dan, ko pride Milan domov...

(Dalje prihodnjič.)

IZ SRBSKO-HRVATSKE LIRIKE

P. I. Odavić: O, gde si?!...

O, Muzo gde si?!... Ako ima časa
Apolu da se čistim srcem služi,
I da nam s lirâ pesma se talasa
Dostojna da se sa njegovom združi,
Nije l' to sada ovaj čas večernji?!
U sladak mir se vidik umotava,
Lepotâ pravih, mir, pratilac verni,
Evo se spušta iz beskrajâ plava.

Iz šume tiho bruhanje se čuje;
Sutona svetlost vodom se preliva;
Večnih se snova zlatna potka snuje,
Život u divne akorde se sliva.
U perspektivi, svuda na sve strane,
Vidici mirno u sumrak nestaju,
Sutrašnjom zorom duše im se hrane
Pa im o suncu pesme ne prestaju.

A sunce sjajno u svoj svojoj slavi,
Današnjem danu povest završava,
Rujavim sjajem čitav zapad plavi,
I sprema tako vidik da uspava...
Al' sve to Muzo tek je uvod slabi
Ovom što sad tek hteo bih ti reći,
Samo još ne znam kako ću, i šta bi',
Bojim se reč' ma srce ću poreći.

Od skora ovde ženska jedna mlada,
Strankinja neka, došla je da živi,
Pojavom prâva, živa je balada,
S lica joj setni ne slaze motivi.
Uvek je setna i uvek je sâma,
I niko ne zna kako dan joj prode;
Al' čim se spusti predvečernja tama,
Jezeru mirnom na obalu dođe,

I šeta tako u snove zaneta.
Večeras opet eno je izašla.
I divnoj slici predvečernjeg sveta,
Jedinu, biće, utehu je našla.
Ali tek sa njom i horizont ceo,
K'o da lepotu svoju dovršava,
Na njoj je setnoj svu čar svoju sveo,
I s nje tek zrači lepota mu prava.

Šetajuć' tako, s časa na čas stane,
I pomno nekud gleda u daljinu,
K'o da od jednom glas joj neki šane:
«Prouči bolje sutona tamninu.»
I meni tada k'o da vreme stane;
U njojzi jednoj zgledam ljudstvo celo,
I zgledam one horizonte strane,
S' kojih se večno čuje i opelo.

O, Muzo moja! To su glasi tvoji
Što s lire moje ovo ječe setni,
Al' meni, znam ja, tako tek predstoji,
Da shvatim tajnu blaženih i sretnih.
I s toga velim: kao retko neka
Apolu sad se moja žrtva diže,
Jer sa svih strana vidika daleka,
Sada mi odjek i H o s a n a stiže.

Janko Lavrin: Čehov in Maupassant¹

I.

Nastavljene jame primerjalnim metodam v kriticizmu so navadno pre nagljena in površna posploševanja. Toda oprezno postopanje in predvsem srečna izbira pisateljev, ki naj jih upoštevamo, napravi lahko to metodo razveseljivo in osvetljuječo. Vzemimo n. pr. Čehova in Maupassanta! Težko bi našli dva pisatelja, ki se izpopolnjujeta in pojasnjujeta popolnejše, takó po značilnostih, ki so obema skupne, kakor še bolj po tistih, ki se v njih razlikujeta.

Prvi kakor drugi je rojen novelist in dasi ni njun genij prvovrsten, so njuni proizvodi v lastnih jim mejah prvovrstni. Prvi kakor drugi je izumil novo tehniko novele, novo obdelavanje realnosti — «tesnopisno» obdelavo, ako hočete. Prvi kakor drugi kaže enako močno lakonično rezervo, umetniški takt, ogromen čut za sorazmernost in tisto sintetsko poenostavljanje, ki ga ne smemo zamenjavati z njegovo obratno stranjo — s primitivno preprostostjo. Oba sta hkratu enako oddaljena od «knjižništva». Pobuda jima ne izhaja nikoli iz književnosti, temveč zgolj iz življenja. Tu pa obračata svojo pozornost na navidezno najneznatnejše dogodke in malenkosti, ki jih pa znata napraviti s svojim ustvarjanjem ne malo pomenljive. «Vsaka stvar ima svojo nesluteno stran,» pravi Maupassant; «najmanjša stvar ima v sebi nekaj nepoznanega; treba je to najti.»

In vprav to «nekaj nepoznanega», celó v najneznatnejših stvareh in dogodkih, privlači pozornost Čehova in Maupassanta. Zavračajoč zastarele «vozle» kot izumetničenje, zbirata kakor v naglici slikajoč slučajne drobce dnevnega življenja. Izogibljeta se vsemu, kar je afektirano, pretenciozno ali kaže pozo. Ničesar bolj tipičnega ni za ta dva človeka kot njuno odklanjanje vsega, kar je deklamatorsko, bodisi v misli bodisi v umetnosti ali v življenju. Kakor da bi se bala te izkušnje, kažeta često v svojem tonu in v svojem slogu nekako suho dejstvenost in tisto samovoljno prirodnost, ki je zdaj pa zdaj v nevarnosti, da postane nenaravna vprav zbog te svoje pretiranosti.

---

¹ Spis, ki ga je čital avtor pred Angleško-ruskim književniškim društvom dne 1. junija l. 1926. — Izšel je kot uvodni članek v junijski številki revije «The Slavonic Review».

«Za kosilo smo imeli prav okusno pecivo, rake in pečeno bravino; ko smo obedovali, je prišel k nam kuhar Nikanor in vprašal goste, kaj bi radi za večerjo. Bil je človek srednje visokosti, zabuhlega obraza in majhnih oči; bil je gladko obrit in zdelo se je, kakor da bi njegovi brki ne bili obriti, temveč izpuljeni s koreninami vred.» To je navadni «objektivni» ton, ki v njem Čehov pričinja in pripoveduje svoje povesti. A primerjajmo zdaj s tem eno Maupassantovih črtic.

«Nikogar ni presenetila ženitev gospoda Simona Lebrument in gospodične Ivanke Cordier. Gospod Lebrument je pravkar dobil notarsko službo za gospodom Papillonom; seveda je moral plačati zanjo precejšnjo vsoto denarja; a gospodična Ivanka je imela 300.000 frankov gotovine, v bankovcih in razpoložljivem denarju. Gospod Lebrument je bil čeden, mlad človek, ki je imel slog — notarski slog, provincijalni slog — toda vsekakor slog in slog je bila redka stvar v Bontigny - le - Rebours.»

Občevalna preprostost, skoro suhoparnost, ne more iti dalje. Isti nedostatek vsakršnega blišča vidimo v njunih temah in njunih idejah. Nikoli se ne šopirita s kakršnimkoli «višjim poslanstvom» in mesto da bi poudarjala, da rešujeta razne probleme, sta skromna dovolj, da jih le ugotavljata, ali ugotavljata z vso umetniško močjo, ki jima je na razpolago. Celó tedaj, ko izražata svoja osebna mnenja in želje, jih izražata na nepristranski način, t. j. ko kritičnika, a ne kot pridigarja ali moralista. Kajti onadva vesta, da mora biti človek v umetnosti in divjačen, ne da bi bil o se ben, in da so pisatelji, ki zamenjujejo ti stališči, vsi skupaj na krivem potu. Resnično, Čehov kakor Maupassant imata določeni način gledanja, perspektivo življenja, ki je vzrok, da dajeta nekaterim temam, oblikam, značajem prednost pred drugimi. In na to perspektivo, ki tvori psihično ozadje njunega ustvarjanja, je vplivala takisto močno doba, ki sta v nji živela, kajti oba sta bila otroka svoje dobe — dobe skepticizma, duhomornosti in tiste «nagomiljene površnosti», ki je napravila vse sodobno življenje takó filistinsko in takó vulgarno. Bila sta obsojena, da sta njena kronista in žrtvi.

II.

Čehov je najfinejši miniaturni slikar propadajočega in zlomljenega ruskega razumništva v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja. Tisto ozračje breznojnosti, ki je prevevalo vse rusko življenje izza delavnih «šestdesetletnikov» in je našlo takó strahoten odsev že v Saltykovi «Obitelji Golovejev», je prav isti zrak, ki diha iz večine njegovih črtic, kakor diha tudi iz Garšinovih povesti,

Nadsonovih pesmi, Levitanovih slik in iz godbe Čajkovskega. Marsikatere poedine vidike spisov Čehova nadovežemo seveda lahko na zgodnejše ruske pisatelje, zlasti na Turgenjeva, s katerim ga družijo njegov impresijonistični, ali bolje, njegov sugestivni način. Vendar ostane delo Čehova ob vseh takih slučajnih sličnostih v celoti globoko individualno, celó edino te vrste.

Čehov je započel svojo književniško karijero kot humorist. Zabava radi zabave — je bil, kakor se dozdeva, glavni namen njegovih prvih črtic. In njegov humor je bil dokaj elementaren: humor smešnih situacij, čigar edina svrha je bila, da spravi čitatelja v smeh. Toda tudi smeh Čehova, prav takó kakor smeh «humorističnega» Gogolja, je prežela polagoma prikrita otožnost, dokler končno ni pozabil smejati se in se je pričel smehljati le s svojim mehkim, izogibljivim smehom. Ta izpremema v njem se je dogodila nekako med leti 1887 in 1889, ko je napisal svojo «Dolgočasno povest» in svojo prvo dramo «Ivanov». «Nekaka stagnacija je v moji duši,» toži v pismu Suvorinu dne 4. maja 1889. «Razlagam si jo, da izvira iz stagnacije v mojem osebnem življenju. Nisem razočaran, nisem utrujen, nisem potrť, temveč nekaj je postalo enostavno manj zanimivo.» Devetindvajsetletnik je takó postal tipičen *enfant du siècle*. Stagnantno ozračje njegove domovine ga je začelo polagoma moriti; mogel je odolevati tej nevarnosti edino na ta način, da jo je prehlapeval s svojim umetniškim ustvarjanjem. Duhomornost, starokopitnost in vulgarnost, ki jo je gledal vseokrog, je postala takó sirovo gradivo njegovih spisov.

Vendarle je ohranil Čehov močno, dasi prikrito etično žilo, celó v času svoje največje umetniške opredelitve. Ne bil bi Rus, ako se ne bi bil pokazal zavzetega za tisti «zmisel življenja», ki je bil navadno eden osrednjih problemov generacije, ki je živela pred njim. Ker je našel umazanost in ničevost povsod, kamorkoli je pogledal, se je kmalu zavedel, da porast gmotnega «napredka» ne more imeti ničesar skupnega z življensko rastjo; da pogrešamo neke v celoto vežoče ideje ali vrednote, brez katere ne more biti nobena sila popolna ali velika. Toda ni mogel najti nikakega zdravila, nikake pomoči; zdelo se je, da leži krivda vprav v korenu življenja kot celote. Odtod njegovo resignacijsko razpoloženje, njegov fatalizem in tudi njegova opetovana prizadevanja, dvigniti svojo umetnost nad golo kritiko življenja — stvar, ki je bila docela izven njegove moči, kakor je izven moči večine modernih umetnikov.

«Znanost in tehnična veda gresta zdaj skozi veliko dobo, toda za ljudi naše vrste je to ohlapen, zastarel, mračen čas,» piše v

nekem pismu. «Mi pogrešamo ,nečesa' in to pomeni tisto, kar dviga; dvignite ogrinjalo našega razmišljanja in našli boste prazno ničnost. Dovolite, da vam pokličem v spomin, da imajo pisatelji, ki so, recimo, za vedno ali ki so enostavno dobri in nas opajajo, neko skupno, zelo tehtno značilnost; le-ti gredó nečemu naproti in kličejo tudi vas k tistemu in vi čutite ne s svojim srcem, temveč z vsem svojim bistvom, da imajo neki vzrok, približno takó kakor duh Hamletovega očeta, ki ni prišel in vznemirjal domišljije za nič... A mi? Mi! Mi slikamo življenje táko kakor je, a onostran tega prav ničesar... Mi nimamo niti neposrednih niti oddaljenih svrh in v naši duši je velik, prazen prostor. Mi nimamo politikov, ne verujemo v revolucijo, nimamo Boga, ne bojimo se duhov, in jaz za svojo osebo se ne bojim smrti ne slepote. Človek, ki ne želi ničesar, ne upa ničesar in se ne boji ničesar, ne more biti umetnik.»

Tak je bil «leitmotiv» Čehova misli. Če bi bil manj trezen, manj pošten sam s seboj, bi lahko iznašel kako fiktivno «misel», ki bi mu dala udobno zavetje. Toda njegov čisti pogled, čista duša in njegovo skrajno poštenje s samim seboj so bile glavne ovire na poti k takim iluzijam. In takó, mesto da bi ostavil zagato na krivih pretvezah, je raje isti kljuboval do konca — kljuboval z neprestanim in vendar z nemočnim hrepenenjem, da bi prišel iz nje. Bojeviti humorist Čehonte (kajti to je bilo njegovo prvo *n o m d e p l u m e*) je takó postal in ostal pesnik ničevosti. V tem je bila tako njegova veličina kakor njegovo prekletstvo.

III.

Medtem ko je slikal Čehov Rusijo Aleksandra III., se je bavil Maupassant s *f i n d e s i è c l e - o m*. In oznamoval jo je z istim vernim gledanjem, z isto pokojnostjo in nepristranostjo, kakor jo najdemo v Čehovu. Ker je bil tipičen Normandijec, je bil seveda najbolj doma v opisovanju svojih domačih oseb — bodisi kmetov, buržujev ali nižjega plemstva. Vendar je bil enako na svojem mestu v Parizu, na rivijeri ali celó na eksotičnem vzhodu.

Maupassantova življenska perspektiva nalikuje Čehovovi. Če je videl Čehov vesoljno človeško življenje pod kotom filistinske Rusije, ga je videl Maupassant pod kotom filistinske Francije, kar je dovedlo končno do iste odvratnosti. Toda ker je bil Maupassant agresivna moška narava, je reagiral na moški način. Zamerila se mu je umazanost in malenkostnost v ljudeh; «človeško — preveč človeško» z ozirom na to, kar delajo in še bolj z ozirom na to, kar so; zamerilo se mu je to še bolj radi njegove zatajevane tendence, da bi napravil iz življenja nekaj veselega in srečnega.

«Ej, prav zares, kateri dan čutim tak strah pred vsem, kar je, da si želim smrti,» je izpovedal v delu «Sur l' Eau». «Neizpremenljiva enoličnost pokrajinskih slik, obrazov in misli, postane silno hudo trpljenje. Brezpomembnost veseljstva me spravlja v začudenje in upornost, malenkostnost vsega me napolnjuje s studom in povprečnost človeških bitij me tišči k tlom.»

Maupassant se — kakor Čehov — ne čuti in se ne more čutiti domačega v svetu, ki je izpreobrnil življenje v enolično životarjenje, strasti v hladne perversnosti, ljubezen v goli okus, velike ambicije v ostudne karikature in vesoljno človeštvo v splošno buržoazijo s patentiranimi, storjenimi duhovi in dušami. In vprav Maupassantov stud do svoje dobe je preveval večino njegovih spisov z ozračjem obsodbe in zakrinkanega Welt-schmerz-a, slično, kakor ga najdemo pri Čehovu. Toda Čehov ga je odedal bodisi z neujedljivo ironijo ali pa pozneje s svojo lirsko otožnostjo, dočim mu je dajal Maupassant navadno duška v svojem hladnem in priučenem gledanju od strani, v svojem cinizmu in napadalnem sarkazmu. Še več, slično gledanje na življenje je proizvedlo v obeh pisateljih slično tehniko: tehniko tesnopisnega realizma, ki je gledal primerno postrani na zaokrožene «vozle» in neizbrani naturalizem svojih sodobnikov ali neposrednih predhodnikov.

V predgovoru svojemu «Pierre et Jean» poizkuša Maupassant pojasniti ta novi genre, ko govori, da se umetnost modernega pisatelja ne sme osredotočiti na zamotanih vozlih, temveč na «srečnem zbiranju majhnih, toda stalnih dejstev». Njegova svrha ni izrednost, temveč jasnost, «zgodovina srca, duše in razuma v njihovih normalnih razmerah». On ne stremi po tem, da bi fotografski predstavljal katerosibodi teh zgodovin, temveč stremi edino le po višku verjetnosti. Noče resničnega (le vrai), temveč le verjetno (le vraisemblable). Z drugimi besedami: «resnica obstoji v takih delih v proizvajanju popolne iluzije, takó da gre navadno za logiko dejstev, a ne da jih navzkriž prepisuje kakor so sledila drugo drugemu.»

Držeč se tega pravila, je razcepil Maupassant francoski naturalizem v njegove posamezne slučaje in je ohranil v tej metodi vedno klasični čut za izbor, ekonomijo, jasnost in okus. V Čehovu je veliko epsko gledanje prejšnjih ruskih realistov razpadlo takisto, rekel bi, na stotero odmerjenih epizod, ki jih je utelesil v miniaturah, nenavadne, nove in sugestivne vrste. Ta metoda pa ni bila ne v enem ne v drugem slučajna; ne gledé na neke čisto tehnične razloge, je bila posledica novega «atomiziranega» gle-

danja na realnost, a to je bilo zopet povzročeno po raznih psihičnih vzrokih. Kajti atomizirano gledanje na življenje je navadno posledica atomizirane zavesti. Čim izgubi naš notranji «jaz» svoje gravitacijsko središče, svojo dinamično «v celoto vežočo idejo», postane vse naše bistvo sredobežno ali celo skrajno desorganizirano. In ta proces pospešuje nujno drveča naglica našega sodobnega življenja, ki ima vedno manj časa za vse tisto, kar je pod površjem. Raznolikost življenja ni več funkcionalna raznolikost velikega organizma; je mehanična raznolikost pomešanega mozaika. Dosledno je naše dožemanje življenja takisto slično mozaiku v toliko, v kolikor smo resnično «moderni». Življenje postaja identično z vsoto njegovih zunanjih slučajev in momentov — od katerih je vsak istotako slučajen, iztrgan in nestalen. Impresionizem v slikarstvu je bil deloma posledica tega. In tak je bil impresionizem v moderni knjigi. Zares, pisatelji ne morejo temu kaj, da ne bi postali epizodični. Ali, kakor toži Čehov (v pismu Korolenku, 1888.), ko je pisal svojo prvo dolgo povest «V stepi»: «Vsaka stran ima značaj kompaktne celote kakor novela, slike, nakopičene, zgoščene in gredoč vsaka svojo pot, trgajo impresijo kot celoto. Posledica tega je, da človek ne dobi slike, v kateri bi bile vse podrobnosti spojene kakor zvezde na nebu, temveč zgolj diagram, suho zaznamenovanje impresije.»

To bi mogli reči enako opravičeno o Čehova dramah in Maupassantovih novelah. Toda ta epizodska slučajnost ima v obeh skupno «onostranost prizorov» — skupen njun Weltschmerz, čijega pristnost pogloblja često njun pravi realizem v nekaj simbolskega: izza njunih slučajnih dogodkov in malenkosti začutimo lahko zdaj pa zdaj tisto veliko bol, ki je v srcu vesoljnega življenja.

IV.

Nadaljnja skupna značilna poteza, ki jo imata oba pisatelja, je njuna plemenskost. Maupassant je nekako istotako tipičen Francoz kakor je Čehov tipičen Rus. V ne malo svojih črtic grabi človeka s svojo *gauloiserie* -jo in s humorjem, ki spominja na *fabliaux*-e. In je li kaj bolj francoskega nego je Maupassantov *esprit* in njegova spretnost v proizvajanju raznih, zdaj pa zdaj dokaj nevarnih *sous-entendu*-jev? Kot značaj združuje zopet Maupassant fino krepkega Normandijca, pesnika in ciničnega pariškega *viveur*-ja. Je občutljiv in čuten, možat in *déca-dent*, inteligenčen, ne da bi bil intelektualen, ciničen, ne da bi bil vulgaren, mrzel, ne da bi bil prepovedujoč. Je bolj subtilen nego globok. Ali, če je globok, se sam dozvedno ne zaveda tega.

Istočasno je vedno v oblasti samega sebe, čil, jasen, dovtipen in poln okusa v vsem, karkoli piše. Balzac, Hugo in Zola imajo več duha nego okusa, dočim niha Maupassant med obema na najpopolnejši način. Nepotrebno je reči, da se zbog svojega logičnega čuta in natančnosti izogiblje vsemu, kar je megleno in «mistično». Je popolno nasprotje romantiku. Celó teme, ki jih jemlje iz blaznega ali polblaznega sveta (n. pr. njegovo delo *Le Horla*) obdeluje s klasično konkretnostjo in na nespremenljiv, fin, literaren način.

Da občutimo vso *f i n e s o* Maupassantovega literarnega načina, je dovolj, če ga primerjamo s sijajno literarno «zvezdo» d'Annunzijem. Razlika med njima je taka, kakršna je razlika med rojenim aristokratom in svečanim novopečenim gospodom, ki se vedno oblači, stoji venomer pred zrcalom in diši vedno po domišljavi književniški brivniški izložbi à la mode. Maupassant pozna vrednost preprostosti in zavrača zategadelj izkušnjave dekorativnega *c h i c - a*; dočim zamenjuje d'Annunzio pogosto tudi *chic* z lepoto, vdajajoč se nekaki puhli in hlastavi «veličini», ki postaja tem bolj bombastična, čim bolj hoče prikriti lastno notranjo mrzloto in ozaljšano izumetničenost.

Kakšno okrepčilo najde človek po d'Annunziju v zmerni strogosti Maupassanta ali v prirodnosti Čehova! Kajti če gane Maupassant človeka s *f i n e s o* svojega literarnega postopanja, se dozdeva umetnost Čehova po pravici nekaj, kar je nad postopanjem, nad umetnostjo sámo. Ko čitamo Čehova, nas zdaj pa zdaj skoro hipnotizira njegova člo v e š k a notranjost, ki je še močnejša zbog svoje štedljivosti. Dočim vpliva na nas Maupassant s svojimi moškimi lastnostmi, bodisi dobrimi ali slabimi, privlači Čehov naše simpatije s svojo žensko toplino, ki je preveč iskrena, da bi se bodisi le za trenutek izrodila v sentimentalnost.

V tem oziru označuje Čehov-umetnik Čehova-človeka. Gorkij pripoveduje, da se niti Tolstoj ni mogel ubraniti, da ga ne bi fasciniral: «Ljubil je Čehova in kadar ga je pogledal, so bile njegove oči nežne in dozdevalo se je skoro, da božajo obraz Antona Pavloviča. Ko se je šetal nekoč Anton Pavlovič po vrtu z Aleksandro Lvovno (Tolstega hčerko), se je zdelo, da se izteza Tolstoj, ki je bil tedaj še bolan in je sedel na stolu na terasi, k njima, govoreč šepetaje: «O, kakó lep, veličasten človek: skromen in miren kot deklica! In hodi kakor deklica. Je enostavno čudovit.» In Gorkij sam ga označuje kot krasnega preprostega človeka, ki «je ljubil vse, kar je preprosto, pristno, iskreno in je bil izredno sposoben, da napravi druge ljudi preproste.»

Težko da bi imeli napek, primenovši isto oznako prav tako na najboljše vzorce Čehova umetnosti. Je bolj «mrvičast» in manj določen nego njegov francoski *confrère*. Toda imenitno krepak in sugestiven zna biti vprav radi svoje negotovosti in predvsem zbog tiste nežnosti, ki mu ne dá nikoli, da bi si dovolil kako prostost bodisi s svojo muzo bodisi s temami ali s čitatelji. Dozdeva se, da ne dolguje svoje štedljivosti samohotnemu umetniškemu taktu in disciplini (kakor Maupassant), temveč nežni rahločutnosti svoje topline in usmiljenosti. Čehov predstavlja na svoj način najnežnejše izdihavanje tiste ruske «duše», ki pripravi včasih človeka do tega, da jo občuti tako neprijetno vprav zbog njenega preobilja in nedisciplinirane emocije. Ima dar, ki je eden najredkejših: dar velike prisrčnosti brez kakršnekoli prepleskane prijaznosti.

Maupassantova čuvstvenost je predvsem živčna; Čehovljeva čuvstvenost, po drugi strani, izvira iz prirojenega mu, toda nezadoščenega sočuvstvovanja z vsem življenjem. Dočim gleda Maupassant na svoje soljudi često kot na gručo večnih Bouvardov in Pecuchetov, ki so prikladni le za to, da postanejo krma njegovim književniškim topovom, se ne sključi Čehov nikoli pod površje povprečnega človeštva. Mrzi Nietzschejev «oddaljeni patos», ko da se sramuje, da bi bil izjemen. «Bodimo navadni ljudje,» pravi. In navzlic svojemu pesimizmu je vedno pripravljen verovati v človeško notranje dostojanstvo.

«Človek se poboljša le tedaj, ako mu pokažete, kakšen je,» čitamo v njegovi beležnici. In vprav to je vzrok, da ne zamenjuje nikoli človeških napak s človeštvom samim, kakor dela često Maupassant. Odtod tista široka tolerantnost, ki jo čutimo v njegovi pravi ironiji in sarkazmu. Odtod tudi razlika med njegovim in Maupassantovim tonom. Maupassant je v najboljšem slučaju v družbi elegantnih, toda tudi izkušenih mladih gospodov po večerji, ko je zrak prekvašen z dimom in vonjavo finih smotk. Njegov čisti, kovinski glas, njegov slog in razborita *poenta* nas také očaruje, da povsem prezremo njegovo okrutno godrnjanje. Je vedno zanimiv drug, ne da bi mu kdaj bilo mar, da postane komurkoli prijatelj. Toda čar Čehova je v njegovem preprostem, prirodnem prijateljstvu. Naj je njegov glas še také pobit in otožen, njegove ustnice ne godrnjajo nikoli; mesto tega se smehljajo z vljudnim, vse odpuščajočim smehom — morda z najbolj krščanskim smehom v sodobni knjigi. Takó oddajata kljub svoji zunanji objektivnosti Čehov kakor Maupassant svoja notranja «jaza». To nas nehote približuje izsledovanju njune objektivnosti.

Vprav Maupassant je smel smešiti v predgovoru svojemu delu «Pierre et Jean» dogmo o «desinteresirani» objektivni realnosti. «Kakó otroško je, zares, vérovati v to realnost,» pravi, «ko ima vsakdo izmed nas resnico v lastni duši, v lastnih organih! Naše oči in ušesa, okus in vonj nam ustvarjajo toliko različnih resnic, kolikor je človeških bitij na zemlji. In naši možgani, ki jih le-ti organi zadostno in različno izveščajo, dojemljejo, razkrajajo in presojuje tako različno, kakor da bi bil vsakdo od nas bitje tujega plemena. Vsakdo izmed nas ima torej le svojo lastno iluzijo o svetu — poetično, sentimentalno, radostno, melanholično, zoprno ali mračno, kakršno naravo pač ima! In pisatelj nima drugega poslanstva, nego verno reproducirati to iluzijo z vso umetno izdelavo, ki jo mora le-ta imeti na njegovo zapoved... Vsi tisti so veliki umetniki, ki morejo pripraviti druge ljudi do tega, da vidijo njim lastno posebno iluzijo.» Na kratko, s takšno ali drugačno «vestno točnostjo» mora pisatelj poizkušati, da opiše resničnost, kakršna je, ne more se oddaljiti od svoje subjektivne perspektive življenja, ki jo povzročajo deloma zunanji činitelji, deloma njegov lastni temperament.

Naglasivši v log o zunanjih pogojev v razpoloženju Čehova in Maupassanta, ga sedaj lahko motiviramo istotako z analognimi notranjimi razlogi; kajti takó Čehova kakor Maupassanta moremo po vsej pravici označiti za ranjenega idealista. Njun pesimizem je bil posledica njune nadvladane ljubezni do življenja. Maupassant n. pr. je ljubil zemljo in življenje; ljubil ju je vulkanično, čutno. Kljub vsemu pariškemu cvetnemu nakitu je bil v bistvu napol paganski epikurejec, ki je znal ne malo uživati zemeljsko lepoto, zemeljske naslade in strasti. Celó njegovo umetniško gledanje so izostrile predvsem njegove čutne, živalske naslade v stvareh. Le-to je eden vzrokov, da opisuje tako čudovito kmete svoje rodne Normandije — tista robata, pretkana in primitivna bitja, ki so dozdevno še organski del svoje zemlje, utelešenje matere narave same.

«Uživam vse, kakor uživa žival,» izpoveduje Maupassant v «Sur l'Eau». «Ako se zateka moj duh, nepokojen, vznemirjen, prenasičen od dela dalje k nadam, ki niso nade našega plemena in pada potem, spoznavši, da je vse to ničevó, nazaj v preziranje vsega, kar je, se vsaj moje živalsko telo omamlja z vso opojnostjo življenja. Kakor ptice, ljubim nebo; kakor roparski volk gozdove. Naslajam se v skalovitih višinah kakor srnjak; bujno travo ljubim, da se valjam po nji in dirjam preko nje kakor konj in kakor riba

uživam v čistih vodah. Čutim, kakó me prešinjajo občutki vseh raznovrstnih živali, vsi njihovi nagoni, vsi izpremešani pohlepi nižjih bitij. Ljubim zemljo, kakor jo ljubijo le-ta, a ne kakor jo ljubijo drugi ljudje. Ljubim jo, ne da bi jo občudoval, brez poezije, brez vriskanja. Ljubim z globoko, živalsko vdanostjo, prezirljivo ali sveto, vse tisto, kar živi, vse, kar raste, vse, kar vidimo; kajti vse to ostavlja mojega duha mirnega in mi draži le oči in srce; dneve, noči, reke, morja, viharje, gozdove, prelivanje somraka, ženski pogled, celó njen dotik.

«Nežno kodranje vode na peščenemrodu ali na granitnih skalah vzbuja v meni občutke ganotja in veselje, ki me navdaja, ko čutim, da me veter žene dalje in me valovi vlečejo seboj, izvira odtod, ker se prepuščam sirovim, prirodnim silam ustvarjanja, ker se vračam v prvotno stanje!

«Kadar je vreme krasno, kakor danes, čutim v svojih žilah kri razuzdanih, potepuških favnov iz davnih časov. Tedaj nisem več brat človeštvu, temveč brat vseh bitij in vse narave!»

To organsko, fizično ljubezen do življenja — ljubezen «pred logiko» in kljub logiki — ima Maupassant obenem z drugim, prikritim paganom, Levom Tolstim. Ampak istotako kakor Tolstoj ima tudi živalski strah pred smrtjo, strah, ki je po naključju izpodkopal vse njegove radosti in ki ga je zlasti pospeševala neozdravljiva bolezen, ki si jo je nakopal okoli l. 1880. Kakor stari Tolstoj (ki se je zaščitil pred strašno smrtno pošastjo s svojim budističnim «krščanstvom»), je pričel gledati tudi Maupassant na življenje s stališča Smrti. Videl je, kako se dviga njena senca bliže in bliže, gospodujoč vekomaj in vsepovsod. Nekateri gredó v udobnem vozu smrti naproti, dočim capljajo drugi — manj srečni — peš proti nji. To je edina razlika v človeški usodi. Takó postane življenje prebedasto, preveč nezmislno, da bi ga sprejeli in se ga veselili. Je pravcata idijotska burka, ki ni zanjo nihče odgovoren in vse, kar moremo predvideti, je propast in smrt.

VI.

Taki so bili notranji razlogi, ki so izpreobrnilo Maupassantovo ogromno življensko silo v zanikanje in gnus do življenje. Preklinjal je življenje, ker ga je v bistvu ljubil. Celotno njegovo stališče do njega je slično stališču do ljubezni, ki jo je imel tisti njegov junak, o katerem pravi: «Poveličeval bi ljubezen, toda čim bolj jo je spoznal, tem bolj jo je preklinjal.» Namesto resničnega uživanja mu je preostala le nenasitna volja po uživanju, volja, ki je bila tem bolj zapovedujoča, čim bolj je čutil njeno skrajno brezpomembnost. «Oh, hlepel sem po vsem, a užival nisem

ničesar,» priznava končno. «Zahteval bi življensko moč celega plemena, menjajočo se inteligenco, vse sposobnosti, vse moči, ki so raztresene med vsemi bitji, in tisočero življenj prihranjenih v zalogi, kajti v sebi nosim vsako hrepenenje in vsako radovednost in prisiljen sem, da vidim vse in ne dosežem ničesar. Odkod izvira torej ta bojazen v živečem, ko prinaša potešenje le človeškemu občestvu? Čemu ta nepoznana muka, ki me izjeda? Čemu ne bi spoznal resničnega v veselju, pričakovanju, posesti? To je zato, ker nosim v sebi tisti drugi vid, ki je hkrati pisateljeva moč in obup. Pišem zato, ker razumem in trpim zbog vsega, kar je, ker poznam to preveč dobro, in predvsem, ker sem nesposoben, da bi užival, premišlujem notranjost stvari v zrcalu svojih misli?»

Ta nesposobnost za uživanje ga je priganjala bržkone bolj in bolj k estetski delavnosti, kajti na estetskem polju je lahko izvajal stvariteljsko uživanje vprav iz svojega studa. Stud je postal v resnici njegova stvariteljska vzpodbuda. Že v svoji prvi natisnjeni povesti, neprispodobljivi «Boule de Suif» (1880), kaže vso ironijo, ves gnus in prikrito nejevoljo, ki jo je le zmogel. Ta gnus je rasel z leti.

Toda dočim se je izvračal njegov notranji idealizem v odkrito nejevoljo, se je izrodila prirojena mu paganska ljubezen do življenja polagoma v golo čutnost. Obratno od Tolstega, ki je pričel pobijati svoje «meso» z moralnimi ali moralizujočimi pripomočki, se je vdajal Maupassant svojim čutnim nasladam s silo, ki je bila ravna njegovemu gnusu. Vdajal se je in užival v obojem hkrati in istočasno. V njegovih zgodnjih «Verzij» (1880) je pomešana njegova čutnost še z nekakim panteističnim paganstvom. Toda spol se je pričel rano uveljavljati na lasten način in včasih do roba obsedenosti. Takó zelo, da namigujejo navadno celó njegove najboljše povesti s svojim manj okusnim obrazom. S prikritim smehljanjem opisuje opetovano splošno znani trikotnik. Z nekako naslado pase svoje oči na vseh mogočih prešuštvih, ljubosumnostih, posilstvih, izprijenostih, zloglasnih hišah in zločinih iz strasti.

Zanimivo je, da je končno dotiral tako Maupassant kakor Tolstoj spolno ljubezen na goli okus — s to razliko, da je vstal «spreobrnjeni» Tolstoj proti spolnosti iz moralnih razlogov, dočim je našel Maupassant v njem eno maloštevilnih olajšav velikega bremena in duhomornosti življenja kot celote. Pojmujoč ljubezen predvsem kot živalski libido, je videl Maupassant v moškem samca in v ženski samico. In postal je izboren slikar sodobnih žen: od prostitutke in kmečke dekle do pretkane aristokratkinje in zvite, pokvarjene Parižanke. Priljubljeni tip mu je večni Manon Lescot, seveda v sodobnem položaju. Poznajoč ženo kot gospodinjo,

je enako zaupen z njenim protivnim tipom, s požrtvovalno materjo (Jeanne, teta Lison v «Une vie»).

Toda ženske kot take, ženske v najboljšem pomenu te besede mu ni mar spoznati. Ali, mogoče, ne veruje vanjo. Edina izjema v tem oziru je morda njegova gospodična Andermatt v «Mont-Oriolu».

Njegovi moški so takisto pohlepni in netankovestni možje. Z njimi izgubi spolnost vso skrivnost in ljubezen nadomešča preračunjeno ljubljenje s svojo navadno svrho in navadnim izidom. Toda gola spolnost, spolnost, ki je ne oplemenjuje ljubezen, le uničuje in ponižuje, ne nudeč ničesar drugega nego «zmago» po nizki ceni; njen končni izid je utrujenost in ničevost. Pričnemo jo sovražiti in se ji celo upirati, a v isti meri čutimo njeno rastočo nasilnost. Maupassant ji je kljuboval, ali je poizkušal, da ji kljubuje sem ter tja. Vzemite neka mesta iz «Une vie», «Bel ami» ali njegovo celo «La femme de Paul».

Lahko bi navedli več drugih primerov. Toda Maupassant je bil preveč Parižan, v i v e u r, in skeptik v teh stvareh, da bi izmišljal kako višjo obliko ljubezni — ljubezen, ki bi povelečevala in odreševala spolnost. In tako se je opotekal do konca med dvema tečajema svoje erotične ljubezni: med spolno obsedenostjo in periodičnim gnusom do nje.

Iz angleščine preložil G r i š a. — (Konec prihodnjič.)

Ferdo Kozak: Skrivnost naše hiše

I.

Stanujem v predmestju, v majhni hišici, s precej velikim dvoriščem in, recimo, z vrtičkom v ozadju. Pravim, recimo, ker v resnici stoji tam par jablan in par bezgovih grmov, ki jih deli od sosednih vrtov le nizek plot. Na ta način ima naše drevje močno ozadje in je videti samo bolj košato in bolj gosto. Naše hišice okna so vsa na dvoriščno stran; ona sama je majhna in prijazna, ker ima nekaj vaše prisrčnosti in preprostosti v sebi.

Dejal sem, naša hišica, ker ne stanujem sam v njej. Z menoj je tudi moj drug, prijatelj iz mladih let, od bogvekdej. Težko bi natančno pogodil čas, kdaj sva se sešla in od kdaj živiva pod istim krovom. Nekako v tistih letih, ko so pričele moje oči loviti oblike sveta, ko sem tako rekoč pričel sam, iz lastne moči in sposobnosti živeti, se je znašel kraj mene in nikdar se mi ni zdel ta trenutek čuden, posebnega razmišljanja vreden. Izprva mi je bil precej tuj, no, tuja sva si bila oba; toda zdi se mi, da le navidez.

Saj bi drugače ne mogla tako brez posebnih vprašanj živeti že toliko let pod isto streho, zmirom blizu drug drugega, dasi sva se z besedami večkrat pehala vsaksebi. S tem nočem reči, da sva se žalila med seboj. Ne; imela sva le svoja razna naziranja in izkušnje, razne pojme in tudi pota. Toda, če sva se potikala ne vem kod po svetu, najina hiša naju je poklicala zmirom zopet k sebi, ker jo imava, kakor sem trdno prepričan, oba iz srca rada.

Da, jaz imam rad najin dom. Rad imam najino dvorišče, ki je zelo mirno in od ceste popolnoma ločeno. Le majhna vratca drže z ulice vanj in še ta so nekako skrita pod košato divjo trto. V meni živi prepričanje, da imajo vse osnove našega urejenega življenja, da ima vse, kar so človeške roke pripravile, uredile in zgradile, svojo vzročnost globoko v človeški naravi in trdim, da je vsega tega bistvo bilo pred svojo konkretno obliko nekje v globinah našega živega organizma že davno izraženo in po svoji funkciji spočeto. Kar se je menjalo, je bilo le zunanje in nebitveno, lokalno in časovno. Morda se zdi ta pripomba nekam brezvezna, vendar sem se v resnici samo malo prehitel. Govoril sem o našem dvorišču, da ga imam rad in sem hotel omeniti, da me ne veže nanj le nekakšna samotarska omejenost in ozkosrčnost, pač pa vse več, nekaj neizrekljivo človeškega.

Naše dvorišče je od vseh strani obzidano, le v ozadju meji na vrtove. Tiho je zavoljo tega in samotno, oživlja ga le majhen vodnjak. Kadarkoli pridem domov, stojim pred hišnimi vrati in se ozrem naokrog. In večkrat se zvečer prikradem na prag in prisluškujem. Zdi se mi, kakor bi potekalo tu med zidovi življenje posebne vrste, ki smo mu blizu samo v iskrenem odnošaju do svoje domačije. Kajti mnogo tajnosti naših hiš hranijo dvorišča. Kakor očesa so, ki ž njimi motri naš dom neznanost. Nad njimi je namreč le nebo, je solnce in noč in nikjer človeškega obraza, človeškega glasu. Hodil sem spomladi domov popoldne, ko se je v kotu dvorišča ujela toplota in meni je bilo, kakor bi se mi vsak dan nasmehnil dober, blag obraz. In ponoči sem postajal pri vodnjaku, ko so stale zvezde visoko, bele in skrivnostne, ujete v veje našega drevja in zdelo se mi je, kakor bi v moji notranjosti zvenela struna tajinstvenega pogovora med našim domom in nočjo. V podobnih trenutkih mi je bil ta razgovor tako čudno v podrobnosti razumljiv in nič ni bilo nejasnega in zakritega, kakor bi med mojo domačijo in ono neizmerno nad menoj zadržela vez prijateljstva in prisrčnosti. Priznati moram, da mi ni bilo na raznih cestah po svetu nebo nikdar tako prostrano in tako razumljivo, kakor doma, kadar sem ga gledal z našega dvorišča.

Tam pri vodnjaku je šele potrkala na notranja ušesa govornica, ki je med svetom nisem nikdar čul, oziroma razumel. Tam je slika dobila svojo prostornino in svojo življensko besedo in nič več je ni ugotavljalo oko, pač pa se mi je prelila v kri in postala meni sorodna, po svojem življenju sorodna resnica. Da, jaz verjamem, da ima vsako srce svoje dvorišče.

Potrebno je, da omenim še par besed o sebi, ker bi ne želel, da bi me kdo napačno razumel. Govoril sem o samoti našega dvorišča, kakor da sem bogve kakšen samotar. Zdi se mi, da nisem, pač pa sem prav za prav le sin samote, ker v njej šele oživim in postanem to, kar sem. Njen sestavni del namreč, ena njenih stanic. Seveda «samote», kakor jo pojmem jaz in ki bi morda s kakšno drugo besedo boljše označil njeno bistvo. Vendar je za razumevanje dovolj, če pripomnim, da poznam izven družabne organizacije svet nemih, veličastnih zakonov, svet večne rasti, kjer se vsaka stvar ogleduje v zrcalu življenske vzročnosti in kjer ima vsaka podoba svoj čvrsto, jasno utripajoči živec. Včasih se mi zdi, kakor da živim v trdni posodi, ki vsa sije od mojih oči, oziroma, bogve kje se srečujeta njen blesk in moj pogled... Ne, to ni posoda, to je nekaj širšega in popolnejšega, nekaj, kar je mnogo bolj moja last. To je več kakor pa ljubezen neba in zemlje, to je red in potreba njune skupne domačije. Prebivanje sredi te domačije je prav za prav ono, čemur pravim «samota», ki je v bistvu tako enostavna, preprosta in resnična, kakor je, recimo, resničen človek pri delu za potrebni kruh telesa in srca. — Reči moram, da sem se celo svojo mladost čutil nekako skrivljenega in nesvobodnega in da me je ves ta čas kakor rana žgala trmasta želja po svobodi. Iskal sem jo na razne načine in z vso silo, dokler končno nisem izpregledal na čudežen način, ki ga ne bom mogel nikdar z besedami pojasniti. Ali je spregovorilo srce, ali so se oglasili v meni zakladi bogve kdaj obseženih spoznanj — prestopil sem prag omenjene domačije in v istem hipu je moje bistvo obsijala in prepojila luč silne svobode. Uzrl sem življenje kakor skozi prozorno plast tja v najtajnejše živce in žile, ki sem jih videl vse, kako se pleto iz korenin, iz zemeljske tišine skozi zrak in luč in napajajo in spletajo podobe svoje moči, svoje vere in svoje zamaknjenosti. Od vseh zapletenih nazorov, ki so mi bili prav za prav le v breme, ni ostalo ničesar. Svet okrog mene, poprej razdeljen in razporejen na vsemogoče oddelke in skupine, se je strnil v nekaj celotnega in jaz sem se pretil v to novo domačijo kakor mlad in radosten potok z vsemi tisočericimi možnostmi svoje struge in z vsemi svobodnimi prostori okrog sebe. Bil sem srečen, ko sem to brezkončno

prostranost pričel izpolnjevati s svojimi besedami, ko sem jo pričel oblikovati s svojimi imeni, to se pravi, s svojo krvjo, z vsem svojim bitjem. In bil sem obenem miren, kakor smo mirni v zavesti mogočnosti, veličine, brezkončnosti. Kajti svoboda je neomejena in neobsežna, kakor k življenju obujena osebna človeška resnica; svoboda je rojstvo bitja in zvestoba, izkazana njej, je darovana moči in veličini njegovi. Radi tega sem tako velik njen častilec, odtod tudi moja posebna ljubezen do moje «samote».

Ker mi neposredno ob teh mislih stoji v spominu lice mojega prijatelja, moram pojasniti ono, čemur sem v početku nalašč odvzel prostor, da bi z drugimi opazkami izpolnil najprej ozadje. V mislih imam skrbi, ki mi zadnje čase orjejo srce, skrbi za naš dom, za njegov mir, dostojanstvo in čast. Jasnih, prijemljivih vzrokov zanje sicer ne morem naštet, vendar — slutnja je kakor oblak, ki se razcvete na jasnem nebu in vrže svojo visoko, začudeno senco v doline. Kdo bi uganil, kdo ga je dahnil v jasnine! Porodila ga je skrivnost, kakor porodi slutnjo, korenečo v sreč globlje od vsakega dokaza. In ta je zdaj zagospodarila nad menoj, neprestano živa, zmirom enako temna, kakor bodoči dnevi. Bojim se za naš dom in njegovo svobodo, ker čutim, da se med menoj in mojim prijateljem nekaj dogaja, v tišini in brez posebnih znakov, nekaj, kar se mi zdi, da utegne z nesrečo preplaviti našo hišo.

Dejal sem že, da mi je bil moj prijatelj tujec, ki sem se samo nekako navadil nanj. Skupna gospodarja ene hiše sva se vendar srečavala v njej le mimogrede, popotnika, katerih eden je zmirom blodil po tujini, če ne oba. Kar sva si ob takih priložnostnih sestankih povedala in zaupala, je bilo malo, brezpomembno in večkrat le zaradi prijaznosti govorjeno. Na svojih potih sva živela gotovo vsak svoj poseben svet in ker sva se sporazumno izogibala medsebojnemu mučenju, da se drug pred drugim priznava, je legel med naju vse večji in večji hlad. Na ta način naju je družila le ljubezen do najine hiše. Vendar, kaj zadostuje to že za skupno prebivanje v njej? Zdaj, ko se zdi, da sva se oba trajno naselila v njej, je prerastlo to preprosto dejstvo ljubezni drugo, važnejše vprašanje: kdo bo tej hiši pravičen in pameten gospodar, kdo bo njen pravi prijatelj, njen dobri oskrbnik? Kajti dom potrebuje prijateljstva in razumevanja, ker drugače preneha biti dom. Nočem reči, da naju tira omenjeno vprašanje na ostrino, kjer bi se moral obdržati on ali pa jaz; ono zahteva odgovora le v zmislu načina, ki naj bi bil vodnik obstoju in razcvitu najine hiše. In tu se spočenja kal mojih temnih slutenj, moje neutolažljive bojazni.

Moj prijatelj se je vrnil nedavno, ko se je po drevju že razpel smeh dobrotnega, prijaznega zelenja. V globinah kipeči sok zemlje

ni več opajal in mamil duha s svojo divjo, vročo brezumnostjo; v struge rasti prelit je razgrinjal v luč radost in zanos novega življenja in pretapljal svoje najtemnejše sanje v svetlo nežnost svojih prvih pogledov v solnce. Ta čas se je v našo hišo vrnil njen drugi gospodar. Prišel je nepričakovano, malo temačen in vase zaprt. Srečala sva se na dvorišču in se pozdravila, brez posebne prisrčnosti, ker sva hotela menda oba hkrati prodreti drug drugemu v srce. On se je kmalu umaknil v svojo sobo in šele zvečer sem ga našel na klopi pod drevjem. Oziral se je po dvorišču, toda misli so mu blodile daleč drugod, morda tam, odkoder je prišel. Nisem ga vpraševal po teh krajih, ne po njegovem življenju. Sedel sem k njemu in takrat sem začutil, kako sva drug proti drugemu kakor dve obzidani mesti, ločena po svojem notranjem svetu, po svojih težnjah in spoznanjih. Motril sem v poltemi njegov obraz in zdelo se mi je, da berem na njem nekaj novega, česar doslej nisem opazil. Mislim neki izraz, ki kakor blisk prešine lica ljudi, ki se na mah zavedo, da nečesa, za čimer so hiteli, ne dosežejo. Nekaj okamenelega je v tem, nekaj kakor rana, v trenutku usekana, jasna in brezkrvna, sama na sebi strmeča praznosta. Sicer pa je ta obraz bil obraz boja in razvihranosti, zložen in sestavljen kakor skalnat breg, obraz moža, ki je vse svoje življenje stal v viharju, sam vihar, nepokojen, v neznanosti prostora gnan. Kdo je tu sem zasekal ono rano? —

Čutil je, da ga gledam in pričel površen razgovor s površnimi vprašanji, kako živim, kako sem se udomačil in kaj počnem. Toda jaz sem dobro videl, kako mi le v svojih mislih išče trdnega prostora. O sebi ni omenil ničesar. Odgovarjal sem mu s toplino, ki je pričala o miru mojih najtišjih ur in on se je počasi zamislil. Naenkrat se mi je zazdelo, da je skalnati breg oživel in da se je pričel ugrezati vase, kakor bi ga izpodkopal prepad davnega spomina. Oči so vse otročje begale po dvorišču in drevju, po zidovih naše domačije, kakor bi pozdravljale — kaj ni bilo to bolj podobno slovesu kakor pa pozdravu? Tako zremo v kraje, kamor se ne moremo vrniti nikdar več... Krog ust je vztrepetal val malodušnosti, skrita grenkoba je hitela užigati luči prisrčnosti in zaupanja, toda ko sva se srečala z očmi, je pričela razdalja med nama bliskovito naraščati in bila sva naenkrat zopet dve obzidani mesti, morda ne baš sovražni, pač pa nepristopni. Prijatelj mi je položil roko na ramo in se nasmehnil. Smeh človeka, ki se je vrnil iz svoje lastne notranjosti in jo skrbno zaklenil za seboj; zaradi tega je pomenil odlaganje nečesa bistvenega, molk med najinimi srci. Pri tem je ostalo vse dni. On se ni mudil doma. Videl sem

ga le redko. Takoj drugi dan je odšel zgodaj in se vrnil pozno v noč. Pozneje je čez dan navadno tičal v svoji sobi in odhajal zvečer. Kod je hodil in s kakšnim svetom se je družil, nisem vedel. Včasih sem ponoči čul goste, ki jih je pripeljal s seboj; po dvorišču so odmevali sami pust, trdi glasovi, kakor bi prihajali iz nejevernih, nerodovitnih src, glasovi ljudi, ki jih je reka življenja nosila skozi temno, samotno noč bogve kam. In zjutraj sem navadno opazal sledove njihovih obiskov na pohojenih gredah.

Da izpolnim sliko, omenim še nekaj, o čemer doslej še nisem govoril, ker znači skrivnost moje lastne duše, ki ji niti sam še nisem jasno pogledal v oko. Ne poskušal bi je tudi opisati, kaj šele razlagati, če bi ne čutil, da postaja zdaj, po prijateljevi vrnitvi, pomemben činitelj pri ureditvi najinih medsebojnih odnošajev. Naj torej povem, da nisem že precej časa pred prijateljevo vrnitvijo živel v naši hiši sam. Z menoj je bila še žena, bela deklica, kakor sem jo krstil takoj, ko se je naselila v našem domu.

Vsak človek menda nosi v srcu kakšno prečudežno podobo, blestečo luč, posebno iz otroških let — obraz lepote, ki ga je prižgal že davno pozabljen, morda popolnoma vsakdanji dogodek. Sklonila se je mati nad tvojo postelj, ko si se zjutraj prebudil, ali pa si sedel popoldne pri njej v kuhinji, ko je dišalo po sveže žgani kavi in ti je bilo lepo in prijetno. Morda si zašel nekoč na travnik med spomladansko cvetje, ali pa si na Veliko noč doma, v snažni izbi, polni solnca, prisluškoval družini v sosedni sobi, ki je bila zbrana v duhu vstajenja. Kdo ve! Dogodki so različni, poglavitna je le čistost srca, tista popolna čistost, ki iskreno zre na večno pot življenja, neskalska od hude, sebične misli in občutka. Njena neposrednost je plamen, ki razsvetljuje bistvo stvari, odkoder se odbija blesk v naša srca in užiga neminljiva znamenja. Kaj, če trenutki minejo in so pozabljena njih imena — obraz lepote je ostal kakor nepoznan zaklad, zlat in sijoč na dnu srca. In zgodi se, da se ti včasih nenadoma razlije njegova topla luč po vseh udih in da ti nedoznано prerčenje očisti dušo vsega nelepega in brezpomembnega. Kakor smehljajoče se dete hiti tvoja ljubezen življenju naproti, da ga pozdravi, da ga objame in se mu zahvali za razodetje edine resnice in zadnjega zmisla.

Tako je bilo meni, ko sem srečal belo deklico. Pripeljal sem jo v ljubezni v naš dom in tu je ostala kakor čist plamen, ki se mu nisem približeval, da bi ne ugasnil njegov žar. Zmirom iz iste razdalje sem s pogledi srkal njegovo luč, kakor bi zablodil sen iz davnine in oživel v mojem domu. Ona je bila tiha in pokojna, le v sledovih dela njenih rok sem razbiral njeno resnično bližino. Včasih, kadar je bila sama v sobici, sem čul njeno petje in njen

glas je bil ves vdan in dobrote poln. Spočetka, ko je prišla, sva posedala vsak večer pod drevjem pri vodnjaku in v dolgih razgovorih prebiralta vse prečudežne vezenine našega življenja. Pozneje pa se je ona že zgodaj umikala v svojo sobico in jaz je nisem vznemirjal v njeni tihi samoti. Tako sva živela vsak svoje življenje in meni je bila draga zavest, da prebivam pod isto streho s tem bitjem, ki mi je bilo, kakor dobra, bela sestra.

Tistega dne, ko se je prijatelj zopet pojavil pri nas, sva se zasedela ž njim pozno v noč in mesec je že razlival preko dvorišča svojo blede luč. Tedaj so se v kotu kraj plota vnele gredice — belo, mlado cvetje je zagorelo v mesečini s skrivnostnimi, žarkimi plameni. To je bil njen vrtiček. Razumel sem prijateljev vprašujoči pogled. Nje še ni videl in moral sem mu povedati vse. Poslušal me je nekam površno, vendar sem videl, da ga je moja povest zanimala. Parkrat mi je pogledal v oči in v kotu ustnic je utripal porogljiv nasmešek. Potem pa je vstal, stopil h gredicam z belim cvetjem in jih dolgo motril. Ko se je vrnil k meni, je bil njegov pogled trd in skoro prezirajoč. Potem mi je vrgel v lice žalitev: «Ubogo dekle!»

II.

Od nekdanj imam rad polnočne ure in ta čas mi je bil zmirom najdražji čas počitka. Kadarkoli sem se zasedel pri knjigi globoko v noč, sem z nekim posebnim notranjim veseljem prihajal na prag svoje sobe, da pozdravim potujoče zvezde v višini, da se okopljem v rosni luči zahajajočega meseca, ki je nepopisna in ni mogoče z besedo obseči njenega posebnega čara. Zmirom mi je svetila v srce kakor zlomljen meč, vsa polna nečesa daljnega, nadzemskega, kar odhaja od nas, pokorno le kratko odmerjenemu trenutku izpolnitve. Tako se menda poslavlja dvoje bitij, ki sta se ljubila in ki ne zmoreta, da bi zaradi vročega živega spomina zadušila v sebi blesk globoko nekje v duši porojenega novega sveta. Hlad neizprosne resnice in višje radosti preveva te trenutke, odločnost in ljubezen obenem do vsega, kar je usahnilo na drevesu večnega popotništva.

Polnočne ure — to so neizmerne dežele za morjem svetlega dneva, kjer rasto in cveto spevi naših brezglasnih dnevnih obrazov in podob; kdor se napoti vanje, potuje slep, kakor senca drseč od cveta do cveta, vijoč se v rekah melodij kakor zamaknjena vodna roža. Polnočne ure — carstvo privitih plamenov telesnosti, da ne moti čistote trenutka nobena ostra luč, kadar se iz prebujenega srca zemlje prelije svetost njene vere, volje in sna kakor slap v objem vznemirjenega vodovja vsemirja. Vse, kar je v srcu živega,

lije z njim in uho naše notranjosti je polno glušččega šumenja, ki preplavlja svetovja s slavnostnimi himnami vesoljnega bratstva.

Da, noči! Ve ste mi bile zmirom prijazna svetišča, dobre tihe roke, ki so me vodile na svetle pokrajine pozabljenja, kjer ugašajo izkrivljene podobe naše poulične perspektive in z njimi njihov odblesek v gladinah naše notranjosti. Zdaj pa je padel mrak na naše domovje, brez zvezd in brez neba, in srce je kakor brezno, odkoder veje hladna groza.

Sedel sem pozno v noč v svoji sobi, ko se mi je zazdelo, da se nekje v neposredni bližini pogovarja dvoje bitij. Vznemiril me je razločen ženski glas, kakor da je govorila ona, moja bela sestra. Obstal sem pri vratih in vsega me je obšlo čudno čuvstvo, kakor da se rešuje nekaj, kar se tiče mene in moje skrite notranjosti. V meni je vstalo komaj razumljivo valovanje in celo moje telo je palo v oblast temne, skoro tuje volje. Slutil sem, da so sredi tihe, pokojne noči spregovorila njena usta zaupne besede, ki so ležale doslej pokopane v njenem srcu in ki so nocoj kakor šum sproščene studenca pronicale skozi zidove in me polnile z vročim nemiro. Komu so bile darovane?

Odpahnil sem oknico in se naslonil na okno. Da, ona je govorila. Stala je pri vodnjaku v mesečnem sijaju in poleg nje je sedel v senci moj prijatelj. Zdelo se mi je, da je ona baš obmolknila, ker je sklepala roke na prsih in gledala nekam predse, kakor bi še prisluškovala izzvenelim glasovom. Nekaj časa je zastala tišina med njima, potem so mi pa pričele padati njegove besede v srce, kakor trdi udarci.

«In vendar,» je govoril, «čemu prikrivanje, čemu ta laž! Vi ste tu pri nas kakor v ječi, dasi si mislite, da prostovoljno prebivate v njej. Zaprti ste, kakor ptica, ki ne zaupa svojim krilom, da bi jo lahko ponesla v prijaznejša ozračja. In vkljub temu veste sami prav dobro, da onega, zaradi česar ste prišli, ni. Uganil sem vašo usodo prvi dan in bilo mi je žal vaše mladosti. Povejte, čemu ste tu! Žena se odvrne od sveta in od vsega neznanega, kadar služi svoji ljubezni. Takrat je sposobna, da ničesar ne zahteva, ničesar ne išče, nego služi, kakor ji ukazuje srce, ki je njen najvišji gospod. Toda vi ne služite — vi čakate. In zraven vidite, kako se od dne do dne veča prostor med vama, in kako daleč je že oni kratki hip vajine ljubezni. Danes ste mu dragi — toda niste mu žena; niste več sen njegovega bitja, njegove krvi. In če vam sedaj to razlagam, ni brezsrdno ali kruto od mene, ker izpovedujem z besedo le ono, kar je v vaši duši že davno razodeto. Tisti dan, ko sem se vrnil, sem stal tamle pri vašem cvetju in bilo mi je težko,

ko sem videl toliko čistosti in toliko vročih sanj posvečenih umiranju. Takrat sem bral vašo pot — pusto, kakor ugaslo oko. Zašli ste na cesto brez izhoda, v puščino brez plodnosti. In zaradi tega sem vam svetoval, da pozabite, da greste odtod, da se vrnete nazaj v solnce, v mladost in med vse možnosti, ki prilivajo moči in sokove cvetju našega življenja.»

Ona ni ničesar odgovorila, le narahlo je prikimavala z glavo. On se je zamislil in pričel znova:

«Dejal sem, da čakate in to je res. Izprva, v svoji zanesenosti niste niti opazili, da so se pričele vode vzhičenja odtekat in da je vaša ladja ostajala na sipini, vse bolj osamljena in pozabljena. Toda pozneje ste zatisnili oči in ste pričeli čakati. Čakati nad brezupjem, samo da vas ono ne pogoltne! Čakati samo zaradi ljubezni do zakladov, ki jih je duša pripravila, da jih daruje, pa ni nihče posegel po njih.» Razločno sem videl, kako so se ji zaiskrile v očeh solze. In jaz nisem stopil iz sobe! Čakal sem, kakor bi bil radoveden na njegovo ostro obsodbo. «In to je tisto, kar reže najgloblje rane, kar nam z največjo grenkobo zastruplja ure življenja. Sprostreti roke, pohiteti sreči v naročje, spočeti svoj najtišji, najtoplejši smehljaj in občutiti, da ni nikogar, ki bi ga sprejel, nikogar, ki bi se ga razveselil. Odtod uporno čakanje, da se ne zavemo vse resnice. Vi ste bili v naši hiši cvet, ki je ostal nedotaknjen in je vendar v najčistejših, iz dna bitja kipečih željah hranil toliko opojnih vonjav, toliko sladkosti. Ne razda vam duše zdaj lastno srce; toda vi čakate, ker niste uzrli niti podobe onega, čemur ste bili pripravljeni dati svojo mlado rast. In glejte, zato ste zdaj tu pri nas kakor bel, nekje v davninah porojen sen, ki živi med nami in ga vendar ločijo brezmejne daljine od nas; daljine, katerih nedogled so zmožna porajati samo človeška srca. In ta sen ozarja naše dvorišče, čutimo ga kakor luč, ki seva skozi zidove, vendar ga v naši krvi ni in zato ostaja le senca.»

Kakor bi se zrušila pod težo njegovih besed, se je utrnila iz vala mesečine in sedla k njemu na klop. On jo je prijel za roko in njegov glas je zvenel zaupno, skoro iskreno.

«Poslušajte povest o zimski zvezdi, ki je svetila vsako noč zasneženemu in v led ogrnjenemu drevesu. Sredi poljan je samevalo, brez druga in brez žive bližine, prepuščeno svojemu brezmočnemu hrepenenju in svoji tihi žalosti. Njegovo srce je razgaljeno drgetalo pred ostrim obličjem neba, toda mraz je bil neusmiljen in solnce blede, podobno brezupni nadi. Globoko k zemlji je sklanjalo drevo svoje veje, kakor bi želelo, da leže v naročje svoje rednice; med vejami so obmolknile pesmi, zeleni studenci v notranjosti so usahnili in okorela trdota je obšla deblo.

Neke noči pa je poromala preko nebesne daljine svetla zvezda in z njo je bil ves pravljčni čar nečesa, kar je davno bilo, pa se vrača samo v sanjah, da nas uteši, razvedri in ohrabri. Drevo jo je pozdravilo s hvaležnostjo in otroškim smehljajem in ona se je ustavila nad poljano. Tenak curek pozdrava se je prelil med njima, tako tenak, kakor najtanjša struna našega bitja. V vejah drevesa se je naselila dobrotna pravljica o bogvedi čem. Bila je bogata kakor zvrhana posoda, ki jo nevidne minute polnijo z zmirom novim razkošjem in bila je topla, kakor bela roka, kadar nam v opojnem trenutku leže na srce. Zvezda se je vračala vsako noč in beli svet drevesa je bil poln njenega žara, miru in lepote. S spomladjo pa je ugasnilo strmenje v daljni sen in vsi sokovi so vreli dnevu in solncu naproti. Zimska zvezda je potonila med milijoni svojih sestra in v prazniku obujenega življenja je ostal v drevesu le njen hladni poljub iz sna, otožno-zamišljena sled polnočne pravljice.»

Prenehal je in jo gledal. In kakor bi se ob njenem žalostnem obrazu še nečesa domislil, je hitro povzel:

«Da, hotel sem vam reči, da on ni grešil nad vami. On ni bil kriv in tudi vi niste. Zgodilo se je; bili ste mu zimska zvezda. Zdaj pa je čas, za vas je čas, da se odločite in se osvobodite ječe. Čaka vas življenje! Da, mislim, pravo življenje, ker telo in duša prejemata svoj kruh, da živita in rasteta, kakor je odmerjeno v notranjosti bitja. Čaka vas ljubezen, dočim vas je zdaj trlo le hrepenenje. On gre mimo njega, kakor bi stopal skozi veter; on ne bo nasitil vašega srca. Pojdite, pravim vam, pojdite, četudi s solzo v očeh; pogum za prvi korak je človeku že poplačan z zavestjo zmage, z zanosom vere.»

Umaknil sem se z okna, razdvojen in kakor v vročici. Globoko nekje v meni je pritrjeval oster glas onemu tam zunaj na dvorišču, dočim je v moji krvi oral srd. Kdo si lasti pravico, soditi moja pota! Kdo sme tako brezobzirno poseči svojemu bližnjemu v srce, ne meneč se za občutljivo staničje, kjer včasih vsak, še tako rahel dotik izzove bolečino, preplašen krik, topo izgubljenost. Toda ostri glas v meni je kljuval mojo vest in venčal besede onega moža tam zunaj z nimbom resnice.

Odprl sem vrata in stopil v noč.

Pri vodnjaku je sedel on, toda sam. Ona je bržkone že odšla takoj, ko je prenehal s svojim prigovarjanjem. In to me je osupnilo, ker sem začutil, da mi je neprijetno govoriti z njim samim. Tedaj me je on pogledal in se dvoumno nasmehnil.

«Dober večer!»

V meni je znova vzkipelo in glas moj je drhtel, ko sem stal poleg njega in mu gledal v oči.

«Kdo si ti, ki...»

Prekinil me je z glasnim smehom, da so se blesteli njegovi močni zobje.

«Kdo sem jaz? Jaz... jaz sem sok te hiše!» In zopet je smeh zvenel po dvorišču. Potem je naenkrat namršil obrvi.

«Dobro! Razumem tvoj nemir. Vem, kaj hočeš. Vendar se mi zdi, da si zablodil, da nisi čist sam v sebi. Vidim ti v srce, da ti ni žal zanjo—žal ti je le za tvojo dolgo gojeno laž. Skrbno negovano, ugodno laž. Nikar besedi! Čemu bi se prepirala. Čul si sam, kako sem poudaril, da nisi kriv. Človek se včasih gleda in opazuje, pa sam ne ve, kdaj se izmuzne svojim očem in pobegne bogve kam. Te hipe teme ti oznanja zadovoljstvo s samim seboj... In ti si si dopovedal, da je vse v «redu», ker si pozabil belo deklico. Ona pa je štela svoje ure, kakor od težke, mokre megle obložena roža. Videl sem njeno cvetje in njene roke in spoznal tvojo zmoto. Bil si veter, ki je romal po pustih zemljah nemira in slepote in ga je bilo strah; ker ni v praznotah prostora čul svojega léta. Iztrgal si se iz neznosne meglenosti, ne da bi objel zemljo pod seboj, pač pa, da ji poiščeš pot. Bil si trmast in uporen, kakor tvoj namen, pa si se prevesil v temo in nezmisel kaosa. Presunila te je groza samote, tiste samote, ki kakor črna reka pere stopnišče v dvore smrti. Bolečina je zlomila tvojo perot, da se je v létu dotaknila belega cveta. To je bila ona, bela deklica. Bila ti je roka zemlje, prožena v pozdrav po dnevih teme in izgubljenosti, po časih neplodnih potov. Toda ti si videl le beli sijaj, od oči do srca pa je morda komaj slutnja sanjala njegov žar. Srečal si zemljo kakor v nejasni, daljni viziji, toda nad tvojim srcem so ležale teme neplodnosti—zato ni iskalo potov k vrelcem njene resnice in lepote. Ah, iskalo! Niti poizkusilo ni iskati, ker je bilo kraj le dveh tekmecev: strahu in ponosa. In zdaj, ko je trenutek med vama že davno odevtel — zakaj ne odkriješ deklici poti v svobodo, ki je potrebna njenemu srcu? Čemu ti je njeno vdano strmenje v teme, ki jih je nekoč — o, kdaj že — slučajno presekal blisk tvoje nepokojne mladosti?»

Prijatelj je prenehal in vstal. Videl sem, da je hotel še nekaj reči, v trenutku topline ali prisrčnosti, pa se je nenadoma ves tuj in odsoten izgubil sam vase; kakor čoln, ki ga roke odrinejo od brega, je molče okleval, nato pa sklonil glavo, se obrnil in počasi odšel na cesto.

Ostal sem sam, skoro top in brez misli. Resnica in še posebno resnica, ki meri naša dela in čuvstvovanja, je večkrat kakor pre-

pad, ki nikdar prav resno ne računamo z njim. Šele, kadar izpodrsne noga ob robu, nas zgrabi strah in vsa občutja se upro zavesti, da bi bil padelec mogoč. In potem? Potem ni razmišljanja in ne vere; duša je mirna in brezčutna kakor vse živo po udarcu in gotovost, tista neizbrisljiva, jasna gotovost nas venča s pol brezčutnim, pol brezmiselnim smehljajem, s katerim si meso porogljivo išče poti k molčečemu srcu. Podobno negiben sem ostal tudi jaz na klopici pri vodnjaku in sem komaj opazil daljni, blede pozdrav zahajajočega meseca. Takrat so se odprla vrata dekliške sobice. Vedel sem, da zapušča bela deklica naš dom. Dvoje rok se je srečalo in se še enkrat pozdravilo, brez besede — kajti razpotja so ostre meje in srce jih prehaja slepo in brez obotavljanja, ker se boji smrtne rane. Opredeliti svoja čuvstva teh hipov bi ne mogel; saj nikdar ne veš, kateri so tisti trenutki, nad katerimi se nekoč morda zjokaš, nekoč, ko dozore v spominu. Videl sem, kako se je poslovila od svojega vrta in kako se je pri izhodu še enkrat ozrla ter me poiskala z očmi. Potem je sinila na vratih belina njenega pojava zadnjikrat in ugasnila. Sedel sem nazaj na klop, morda, da bi se zbral, morda da bi počil. Mesec se je že spustil za košato drevje in v hladni mrak se je od nekod iz višine počasi razlivala bleda svetloba. Tedaj se je zunaj na cesti oglasil težak korak, se ustavil pred hišo in trdo udaril v tišino dvorišča. Moj prijatelj se je vrnil iz mesta. V meni se je zopet zganilo in želel sem, da bi ne prišel k meni. Bilo bi mi žal za mir in samoto, ker mi je bilo oboje živo potrebno in ugodno. Mučna bi mi bila vsaka beseda, ki bi me sirovo pehnila iz dobrotnega brezčasja in moja notranjost se je že naprej zgrozila pred tem nasiljem. Toda moj drug ni čutil mojih želja. Znašel se je pred menoj in ko sem mu pogledal v lice, sem jih pozabil celo sam. Zrl sem v hladne, rdeče obrobljene oči, v blede, spačeno obličje, razrezano in ranjeno od ostrih, vihnih potez. Iz ust je vel zoprni duh opojnih pijač. Pred menoj ni stal človek — to je bila le sproščena, iz globin nekje iztrgana podoba, prikazen meni nepoznanih, v strašni samoti zagrizeno negovanih sil. To ni bil obraz, pač pa divje plapolanje praporov, navidezno zmagoslavni pohod že dolgo se borečih upornih gesel in drznih nad; pust smeh nad posrečenim računom v svojo osebno korist. — Govoril je glasno in skoro zamaknjeno, le napol k meni obrnjen, kakor bi pripovedoval i hiši i dvorišču.

«Sami? Da in to je v redu! Tako mora biti — mi vsi, ti in jaz in hiša — sami! To pomeni, da so odprte ceste na vse štiri strani sveta. Razumeš? Ah, kako bi! Vidiš, ta skrivnost mi bije ob prsi kakor vihar. Ne bojiš se več, da zadeneš ob te in te roke, ki bi

hotele drugače; da te spêče večerni tišini zaupana solza, ki je nisi nikdar videl, pa veš zanjo, ker je našla pot do tvojega srca po podzemeljskih hodnikih našega skupnega življenja. Nikjer plotov in meja, nerodno postavljenih ograj — ne, ne — samo ceste na vse štiri strani! Zrak okrog rok in nog in okrog srca, to je najslajši glas, najmilejši obraz. Vem, ti vsega tega ne razumeš. Ti si veter, ki begaš po potih brez obličja; kakor ptica obletavaš svet, pa te ni nikjer, v nobenih žilah, v nobenih kosteh. Ne, jaz ne ljubim slepih konj, ki mislijo, da so vpreženi v voz te zemlje. O, zemlja gre tja, kamor jo žene, zemlja ima ceste na vse strani v svojem srcu. Jaz ljubim noge, ki dvigajo prah in se pozna za njimi, kod so hodile. S temenom pod nebom, z rokami na obzorjih, jaz, brat romarjev in potepuhov! Prijetne so mi širine in razmahnjene roke, družba grešnikov in rokovnjačev, prijajo mi užgane oči in dejanja, ki otepajo ob pokrov nad nami. Strah me je omlednih domačij s podedovano postavo na stenah! Kajti jaz sem sok — da, jaz sem sok te hiše! To se pravi, da sem od tam, kjer dero moči od znotraj na ven, žive, večne sile, za solncem, za zvezdami, ali pa kamorkoli, vseeno, v noč ali ledene pustinje umiranja — vseeno! O, bruhni, srce, svojo vročo strast, kamorkoli, v nedosežnost, da bo zasijala na pot romarice zemlje. Bruhni, srce, svoj zdravi, sladki smeh življenja — radost svobodne krvi! O svoboda, večni karhočeš, sproti se vtelesujejoča in izgorevajoča želja — sreča, ki te ne oblikuje čas, kvečjemu zamaknjeno srce, da te izpije in obnovi v drugi, tisočero poljubni podobi!»

(Konec prihodnjič.)

Vida Tauferjeva: V morju lana

V azurnem morju lana
umivam svoje ude;
preveč lepote
vzela bi mi voda.
V lilastem plašču,
razpletениh las
in s koralami ovita,
se ti smejem sredi polja.

Dolga pot je še do mene
in lomile bi se bilke lana,
če bi stopal preko njih!
Pa saj sem lepša iz daljave
v svojo glorio ovita:
Tisoč biserov blesti na meni!
Hladna rosa me je orosila
in leskečem se v solncu zlatem.

Ti me gledaš —
in še sebi ne veruješ,
da sem nekdanj stala
v plašču črnem
sredi pokošenih trav.

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Alojzij Gradnik: De profundis. Ljubljana, 1926. Založba «Jug».

Navedena pesniška zbirka je spričo današnje, kvalitativno ubožne slovenske pesniške produkcije pozitiven dogodek, ki ga odlikuje močan tvorni izraz in pa resničnost pesnikovega odnošaja do predmetov svojega tvornega doživetja.

Preden govorim o knjigi sami, bi rad podčrtal dejstvo, ki je za Gradnikovo ustvarjanje značilno in bo gotovo zmirom merodajno pri spoznavanju in razmišljanju o njegovem delu. Zrasel je med nami s svojimi tremi knjigami v pesnika, čigar pesmi venča blesk umetnosti in jih radi tega uvršča med duhovne zaklade našega naroda. Zrasel je skupno z duhovi naše moderne, vendar tako močno različen od njih, ne z ozirom na silo ali pa trezno obsežene duhovne pridobitve, pač pa po temeljih svojega notranjega življenja sploh. Vsi naši iz moderne so rasli nekako iz iste žive zemlje, iz istih tradicij, dočim je Gradnik ves drug, od drugod, iz sveta, ki ravno tako spada k naši domačiji in ki se je šele pričel uveljavljati v našem kulturnem organizmu kot topla kri, sposobna, da hrani in utriplje s celoto in da soopaja semena bodočnosti. Gradnik je v literaturi doslej eden najmočnejših duhov iz tega sveta, oblitega od toplote in jasnosti juga, toda zamaknjenege v mehko, zabrisano in mračnejše duhovno snovanje naše, med gore in sanje sprostrte zemlje. Pa to so le njega zunanji znaki. Naloga podrobnejšega študija bo, da razodene njegovo strukturo in obraz, ki se mi zdi za slovensko kulturo posebno v kulturno-historičnem in filozofsko-religioznem zmislu izredno zanimiv in važen. Gradnik sam čuti jasno svoje temelje in svojo smer in poskuša tej svoji predstavi orisati lice:

Italsko solnce vлил si v moje žile,
kri favnov in asiškega berača
in Aretina in Giordana Bruna.

In si dodal še mračni srd Peruna,
upornost sužnja, krutost osvajača
in Crtomira kri in Bogomile.

Ta pesniška podoba se oslanja na globoko kulturno-historično resnico, ki ima svoj neposreden delež pri formulaciji svetovnega nazora in izrazu oblikovalnih sil.

Alojzij Gradnik je vrstnik naše moderne, kakor ona sodoben. To se pravi, noseč v svojem srcu duha sodobnega evropskega človeka. Po svojih miselnih in čuvstvenih zaključkih, po svoji sposobnosti gledanja in odgovarjanja na vse podobe z nevidnega sveta pa je krenil precej v drugo smer od Cankarja, recimo, ali župančiča, pri čemer je nemalo odločala zgoraj omenjena dedščina iz njegove ožje domovine. Sodoben človek iz preloma stoletja stoji sredi življenja kakor pogreznjen v noč, s širokmi obzorji razuma in z bolečino v srcu, bolj pripravljen, da se z nejevero, dvomom in grenkobo v duši

truden zruši zemlji v naročje, kakor pa, da bi se oziral po temah neba za novo lučjo, novo vero. Svet okrog njega mu je na srcu predvsem kot žrtev brezglave usode, zato veljajo tudi vsi iskani zakoni in resnice v prvi vrsti človeški družbi, pehajoči se v peklu zdanjih dni za svojo bedno srečo. Skrivnost tega človeka je v Gradniku živa; prekvašena s sokovi vsega bitja pa nam je rodila intenzivnega, iz živega srca pojočega pevca bolečine in smrti. Tako zamaknjen v ta zadnji blede fantom še ni bil pri nas nihče po Prešernu. In radi tega je zanimivo, kako pogrešajo Gradnikove besede žara ljubezni, lastnega srcem, ki niso poznala volje po čisto predmetni, recimo, materijelni sreči. Pomanjkanje tega nečesa, obče človeškega mi razkriva Gradnikovo lice zmirom na zemlji, zagledano v predmete, a ne v njih višje vzročnosti. Njegova sreča ali vsaj vse ono, po čemur so posegale njegove roke, je bila slast, užitek, je bila sreča mesa, sreča določenega bitja, ki jo je zamislilo le v okviru samega sebe. In zaradi tega se zdi, ko poveljuje smrt, da govori po izgubljeni bitki, človek, ki ga je premagal svet a ne obratno. Njegove pesmi in posebno tiste, kjer je umetniški zanos najmočnejši, so izpoved osebnosti, v svoji akciji in reakciji popolnoma podrejene svetu svojih čutnih nagonov. Vse tisto, kar je v «Padajočih zvezdah» sijalo skoro v «onstranski gloriiji», se razkriva v zadnji knjigi kot kraljestvo mesa (v ekscentričnem zmislu), takrat še polno mlade moči in žeje, sedaj pa utrujeno in razočarano nad vsem, kar je kdaj prej vabilo. Solnce čutnega blaženstva ga ne dramí, sladkost izziva v živcih občutek grenkobe, favn, ki pa je preveč presvetljenec in preveč nejeveren razumnik, da bi se spokoril, se z bolnim prezinom odvrta od življenja. V dnu bitja nekje se stekajo iz vsega doživetelega kaplje gnusa in žolča, ki jih komaj prikriva svetu plašč hladne resignacije. Skrivile se usta v trd molk proti vsemu, kar je človeškega, da ne bodo nikdar molila in nikdar odpuščala, ker so se že priučila pogovoru z bitjem onstran groba. To bitje ni sreča, to je le življenje, ki je bilo in ga ne bo nikdar več, tudi ono po zunanji obliki določeno in v smrti za zmirom izbrisano s sveta; ta zagrobni glas je meso, ki ga žge še ena sama iskra slasti — pogubna večča na poti iz življenja v noč, v brezno razpadanja, v nič. V pogovoru s takimi prividi je v srcu mráz in okrog in okrog nad glavo stražijo ledeni svodi čisto snovne samote, kamor ne seže ne sočutje in ne bratstvo od zunaj. In Gradnik je sam z vso svojo bolečino in brezupnostjo, za visokimi okni ponosa prisrčen le še proti deblu svojega rodu in proti predmetnemu licu svoje zemlje.

Ustvarjajoča moč zbirke «De profundis» sicer ne doseže prve zbirke, pač pa visoko prekaša knjigo «Pot bolesti», ki sem jo svojčas nazval prehodno knjigo v Gradnikovem pesniškem razvoju. Tam je v pesnikovo doživljanje posegla misel — morda, da bi nadomestila, česar ni bilo v ustvarjajočem organizmu, bižkone pa, da bi zgradila človeku trdnejša tla pod nogami v tem zdanjem, vidnem svetu. Radi tega so pesmi od takrat pogrešale tistega ognja resničnosti, ki v podzavesti užiga ritmu in prisposodi znamenje iz srca iztrganega življenja. V zadnji zbirki je Gradnik sebi zvestejši, zato je oblikovanje intenzivnejše in definitivno razkriva obseg tvornih sposobnosti. Tam, kjer je Gradnik strogo oseben (kar tudi je po svoji naturi), ne razmišljuje, pač pa živeča kri in nagon, vsepovsod tam je pesem resnična in neposredna, dočim so se pa njegova doživetja patrijotičnega značaja (mislim politično stran) sama izločila iz njegove poezije in imajo kvečjemu pomen za dnevni list. Omenil bi obenem še to, da je na marsikaterih mestih ritem okoren,

izrazna sredstva spominjajo na prozo in je škoda, da ta nečistost v ustvarjanju stalno spremlja Gradnika od prve knjige do sedaj, znak bogvedi česa, kar pogaša njegova individualnost in kar ji stavi neželjene meje na poti do pesniške kristalizacije.

Ferdo Kozak.

Vladimir Levstik: Pravica kladiva. Povest. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani. 1926. 144 str.

Vladimir Levstik, ki se je v svojih spisih vedno rad vračal k perečim vprašanjem našega narodnega življenja, si je tudi tokrat izbral snov, ki sega globoko v to sfero in jo zvezal z dogodki svetovne vojne. Tudi danes, ko leži ta usodna doba v svojih rezultatih pred nami, bo težko doseči soglasnost v presojanju našega takratnega udejstvovanja. Krivda na tem leži pač v izidu te dobe. Kot velik krasen cilj je stala pred očmi mladine — vsi smo bili takrat primerno mladi — zedinjena domovina; a velik del naše javnosti se je odločil za cilje, ki so se morali dozdevati pod takratnim vidikom realnejši; ta tabor si je obetal od podrobnega in skrbnega dela rešitev za Slovence v okviru zgodovinskih meja. Izkazalo se je, da je imela mladina pravilnejši, ostrejši čut za razvoj bodočnosti — kako bi pač moglo biti drugače! — dočim si je stavila konservativna stranka nevzdržen cilj. Vsem pa je usoda končno prilila grenke kaplje v čašo radosti: nova domovina je združila pod svojim okriljem le del našega rodu, dočim je pahnila ostale v neizvestno bodočnost. Vse to deluje v našem organizmu kakor otrov in onemogoča jasen pogled in trezno sodbo. Tudi pričujoča povest, prežeta s silnim patosom jugoslovanskega nacionalizma, je dokaz za globoko razburkanost naše javne zavesti. Ker sega ta problem do mozga našega življenja, je bilo priporočljivo, da bi zgradil pisatelj, ki piše o tej stvari, svojo povest na vsestransko zgodovinski dejstvenosti, da poda plastično igro socialnih in družabnih gonilnih sil, da pretehta previdno njih pro in contra, prej nego izreče svojo sodbo. Ob takem postopku mogoče nasprotnika ne bo prepričal o opravičenosti svojega naziranja; a tudi ta mu ne bo odrekal priznanja. Strankarska ustavovernost in narodni patos sta vrlini, ki dičita poedinca bolj kot državljana nego kot umetnika. Umetnik se v svojih delih ne obrača na ožji krog onih, ki prisegajo ž njim na izvestne programe, temveč na «občinstvo»; vsako človeško prizadevanje, ki ima svoj *r a i s o n d'ê t r e*, mora najti v umetniku svojega umevajočega tolmača. Nezabranjeno mu je pa, da tudi on kot stranka razodene svoje poglede na zgodovino, da nam pove, kako umeva on nje zakonitost in ritmiko.

«Pravica kladiva» je samo povest in ne roman, epopeja; zato nam more nuditi le majhen odlomek, le epizodo iz one znamenite dobe. Svetovna vojna, ki hrumi zunaj, meče svoje odseveke v zakotno vas Ravne, pozorišče povesti, ki ga zapusti avtor samo enkrat, ko spremlja svojega junaka na njegovi najžalostnejši poti. Borba idej, ki pretresa našo domovino, najde v tem pozorišču svoje odmeve; borba med jugoslovansko in avstrijsko zamislijo, ki se bije drugod, po žariščih omike z ostrostjo in trdovratnostjo, zajame v svoj vrtinec tudi Ravence in zadobi tukaj, kakor je usoda velikih pokretov na majhnih odrih, groteskne poteze. A tako slikanje idiličnih odnosov z ozadjem velikih svetovnih dogodkov spada med dobro poznane artistske «prijemke»; nas zanima najprej, kako si je zamislil in zasnoval pisatelj kulturno zgodovinsko podlago, iz katere so se mu razvili prikazani dogodki. Kako je umel ponazorovati v tem preprostem ambijentu, kjer nastopajo kot junaki le župnik s kmeti, one gonilne socialne in kulturne sile, ki so končno rodile klic po «Jugoslaviji», po «narodni svobodi». Da je slovensko vprašanje v svojem

bistvu socialno, o tem si pisatelj ni na nejasnem. Tudi on ga umeva kot vzgon in težnjo brezpravnih plasti proti površju in prostoru na solncu. Tako govori Možina: «Kaj moreš biti pri nas, dokler ostaneš slovenske matere sin? Hlapec! Kaj smeš, dokler se ne zatajiš? Služiti Nemcu, ki reže tvoj kruh po svoje...» (str. 25). Toda ponazorovati ta slovenski problem v vrsti plastičnih slik pisatelj ni umel in ne poskušal. Vse ostane samo pri besedah; žal, da postane pisatelj tukaj nepreviden. Buditi naš živelj nacionalno, je pomenjalo, osvoboditi ga denarne in gospodarske odvisnosti od tujih mogotcev. Zgodovinska vloga naše duhovščine ob vršenju te naloge, njeni socialni naporji so posneti v povesti v te stavke: «preden je minilo leto dni, so bile Ravne čisto prerrojene; imele so izobraževalno društvo in posojilnico na strogo bojeviti podlagi; imele so Orla z novim praporom» (str. 6) ... Tako je smel pisati avtor «Cerkvenih miši», ne pa pisatelj, ki stopa s svojim delom v tekmo z zgodovinarjem! Da avtor ne vidi pravih socialnih problemov, je krivo to, ker se kreta njegova povest med socialno najkonservativnejšimi, gmotno dobro podprtimi elementi: kmeti, župnikom; v teh slojih se čuti seveda zaradi gmotno ugodnih prilik pač najmanjša potreba po socialnih prevratih; ti krogi so res tako mislili, kot pravi pisatelj na usta mlinarja Aleša: «mi ne iščemo pravice, in je nimamo za kaj iskati, imamo jo, Turek je daleč in nam se dobro godi.» (Str. 24.) Skrb za narodno individualnost, za kulturno dobrino lastnega jezika v teh krogih ne obstoji; misel, da bo «po vojski vse nemško» (str. 69) nima za Aleša in večino naroda nič hudega. Za tako misleče ljudi mora imeti misel na socialne prevrate, ki jih bo nedvomno povzročila «jugoslovanska svoboda», nekaj vznemirjujočega, odstrašujočega. Ker pa ne moremo kmetu zameriti, ako se hoče nemoteno radovati svoje posesti, bi moral avtor pač pokazati na vzgledih, kje tiči krivica, ki tlači slovenski narod. Vzemimo, da je imela tudi vas Ravne svoje «bezkučnike», gladne zemlje, in v bližini posestva nerazmerne velikosti; naše delavce in nemške gospodarje, Bukovica zapostavljeno inteligenco, ki ji je bila zaprta pot v svet. Ob prevratu smo videli prizore, kjer so skušale ljudske mase uresničiti gesla kovača Možine: «mali na velike, hlapci na gospodarje, siromaki na bogate» (str. 22): kako da gleda pisatelj mimo teh prizorov, ki nam odkrivajo pravo jedro vsega gibanja bolj nego vsa nacionalna medica. Kajti kot odlični moment borbe, ki se odigrava na svetski in ravenski pozornici, smatra Levstik pač konflikt med avstrijsko in jugoslovansko mislijo. Njegova politična koncepcija je nekako tale: naj le pride nacionalna Jugoslavija in najden bo lek za vse bolečine, ki nas tlačijo! A taka bleđa gesla ne rušijo starih in ne gradijo novih držav. Nositeljica avstrijske koncepcije je duhovščina, ki jo v povesti zastopa vneti in bojeviti župnik Vojska; nositeljica jugoslovanske ideje pa inteligenca in kar se sme šteti k nji. Za to svoje stališče je župnikova stranka deležna pri pisatelju obilo graje, no, vseeno pa najde tudi za izvestne recidive v pisanju naših listov besedo rahle graje: «tudi tu so obsojali in zatajevali; namesto včerajšnjega bodrila sta zdaj strmela izmed vrstic prepadenost in strah. Kar je bilo pred dvema dnevoma najsvetlejša vera, je mahoma postalo madež, ki ga je trebalo izbrisati za vsako ceno...» (str. 41). Skrb za obstanek je pač narekovala tak postopek; z nepotrebnimi žrtvami v tem trenutku nikomur ne bi bilo pomagano. Vendar to ni bil edini vzrok, ki je držal marsikaterga naprednega človeka v avstrijskem taboru; skrb pred italijanskimi revindikacijami je ležala kot mora na vseh duhovih. V tistih usodnih dneh je povzdignil «speaker» napredne stranke v Sloveniji svoj glas: «Brez Avstrije ni Slovencev!» To gotovo ni bila samo oportunistična gesta, ampak izraz strahu za bodočnost slovenskega na-

roda. Iz vsega tega pa posnemamo, kake usodne krize je doživljalo naše občinstvo ene in druge stranke v onih dneh. Zaradi tega se dozdeva malo primerno, ako se tukaj na slepo obsoja in poveljuje. Najbolj se še strinjam z avtorjem, ko pravi: «zgodovina nas je prehitela neodločne in boječe...» (stran 41). Kot tragično okolnost si povrh lahko usvajamo v prid, da je bila l. 1915. naša usoda zapečatenata, kamorkoli se je odločila večina našega življa.

Ako se torej s celotnim stališčem, raz katero pisatelj motri dogodka, ne moremo sprijazniti, ne nameravamo vendar kratiti njegovemu pripovednemu talentu in oblikovalnemu daru zaslug in sposobnosti. Lepo je gledana osrednja figura povesti, kovač Možina. Pisatelj naredi iz njega — ne vem, ali v skladu z zgodovinsko resnico, nacionalnega prvoboritelja v njega rojstni vasi. Kot besede, za katere je šel v smrt, so pripovedovali takrat: «Ko bi cesar jedel takšen kruh, kakor ga moramo mi, bi bilo kmalu vojske konec.» Iz tega bi sledilo, da je moža peklo nekaj drugega, kot nacionalno vprašanje! Bilo kakor bilo: Levstik je na njegovem vzgladu prikazal tipičen primer fanatika ideje, ki ga žene mučeniški paroksizem nevzdržno v pogin. A gledalec, ki motri žrtev poedinca, ki ne prinese nikomur prida, jo vrednoti kot herojsko zablodo. Okrog te postave so razvrščene z bolj ali manj srečno karakteristiko druge osebe. Na napredni strani je zbrana sama plemenitost; nasprotna stran avtorju očitvidno nič kaj ni prirasla k srcu. Krištofu bi mogli po pravici očitati, da proda svojo ljubezen do Lucije za lečo prvenstva. Neverjetno se zdi nadalje, da bi trpka in ponosna Lucija to zapostavljanje pozabila docela. Ko se srečata s Krištofom po dolgih letih, se mu po svojih mislih ne bi smela vreči kar tako v naročje; nekaj ponosa in kujanja bi bil vsaj tako dober «moment zadnje napetosti» kakor so prizori, ki slede umoru Krištofove žene; za te motive je avtor menda na dolgu zgodovinskemu «Hintertreppenromanu»; v povesti bi jih lahko pogrešali. Dobro je gledan župnik Vojska; za svojo stvar vnet in bojevit mož; pisatelj mu prizna čistost motivov in tudi plemenit značaj; samo da — kot hoče Levstik — rodi njegovo delo slab sad. Da se čuti on za Aleševo ravnanje odgovornega, se ne zdi motivirano. Za Aleševo delovanje so merodajni vzroki: njegova naravna izprijenost, pohlep po bratovem posestvu, in sovraštvo na kovača; povod je slučajen.

Pisatelj, ki razpolaga kot Levstik z lepim in bogatim jezikom, s kojim nas lahko gane ali pa povzdigne, kakor hoče — naj bi se izogibal onih, žal nam tako znanih žurnalističnih cvetk, kot tale: «Tak je bil kužni val hlapčevstva in steklega ovaduštva, ki se je razlil ta dan v tisoče slovenskih vasi...» (str. 41). Karkoli ima pesnik na duši in kakršen že je njegov najosebnejši delež na prikazanem gradivu: umotvor sme biti samo prisposodba vsega tega. Dokler si naši avtorji ne marajo usvojiti teh načel, ne smemo upati, da pridemo v poeziji preko satire in osebne sentimentalnosti do čistih umotvorov.

J. Kelemina.

SRBSKO - HRVATSKA DELA

Gustav Krklec: Ljubav ptica. Beograd. S. B. Cvijanović. 1926.

Četrta zbirka poezij Gustava Krkleca ne kaže zaleta h kakim novim obzorjem ali nepričakanega razmaha pesnikove sile. Krklec koraka po svojih prejšnjih razorih z mirno gesto sejalca, ki ve, da ima klena zrna v rokah in rodovitne brazde pod sabo. Počasi, a trdno se pogloblja pesnikov izraz v najnežnejše resonance, ki jih dosihmal nismo slišali od njega. Prvotna prekipelost izginja, zato pa opaziš v obliki in vsebini več zrelosti in pristnega občutja. Zadnji dve zbirki nimata toliko verbalizma in nekakega, sicer «modernega»

patosa, ki smo ga zaznali v prvih dveh knjigah. Pesniški razvoj Gustava Krkleca vodi iz notranjega dozorevanja k tisti formi poezije, kjer pesnikova individualnost prebije lupino vsega nepristnega, naučenega, zgolj formalnega, trenutno veljavnega in poganja samorasle kali trajne, edino resnične poezije, ki je sad inspiracije in harmonije.

Zbirka «Ljubav ptica» obsega pesmi iz let 1923./do 1926. Iz nje se riše pesnikova duševna podoba: Presanjana mladost je iskala iluzij tudi v «resničnih» doživetjih in teži še sedaj v brezbrežno neskončnost lastnega jaza. Mehka, muzikalno raznežena in slikarsko vidovita natura; odtod toliko muzike v prelivanju ritma, toliko vibracij v izrazu misli in čuvstev, odtod pa tudi slikovitost pejsažev in barvna ubranost prirode, ki jo zre Krklečeva pesniška imaginacija. V doživljanju sveta, zlasti v iskanju žene, občutimo nekoliko verlainovske «prosvetljene naivnosti». In prav zaradi nje bi hoteli tudi mi blagovati Krkleca kakor Copéc Verlaine: «Heureux aussi le poète, qui... conserve son âme d'enfant, sa fraîcheur de sensations...»

Mladostna vedrina, smehljajoča se otožnost, žalost zavoljo neutešenega koprnenja po nedosežnem, zaljubljenost brez strasti, doživetje idile v prirodi — to je svet, ki je Krklecu bližji od pesniškega razglabljanja o problemih in vprašanjih, ki mu podleže včasih pod vplivom prisvojenega intelektualnega znanja.

«Ame d'enfant», to je pristen Krklec. In nam se zdi, da ne bo dozorel v poeta-umetnika, v večnega pevca na Parnasu svojega naroda, če ne bo dozoreval v tem pravcu. Samo v opojnosti takega deškega občutja izpregovori Krklec vedro in resnično, kakor na primer v «Blaženi pesmi»:

Ležim u travi sa skitnicama
ceo božji dan.
Jedan se greje na toplom suncu,
drugi se smeje ko stari Pan.

B. B o r k o.

Ivan Nevistić: *Lirika na bespuću*. Impresije o srpsko-hrvatskoj modernoj lirici. Zagreb. 1927.

Drobna knjižica, ki pa je vsebinsko zelo obsežna, vsebuje štiri razpravice, v katerih je znani kritik in esejist poskusil sestaviti za občana in ljubitelja književnosti kažiopot po svetu sodobne srbsko-hrvatske lirike. V prvi razpravi — «Lirika u vremenu» — je pisatelj odmeril liriki mesto v kulturnem delovanju narodov in jo prikazal kot izraz iracionalnega življenja, odigravajočega se v podzemlju človeške duševnosti, iz česar sledi, da nosi vsaka umetnina poteze brezčasnosti in je le zunanje oblikovno odvisna od dobe, sicer pa je avtohtona, prosta vseh spon pravil, slogov in teorij. Moč brezčasnosti vdahne pesmi le velik umetnik, dočim pa umejo epigoni posnemati samo zunanjo obliko, prikrojivši jo v kalup, ki ga naj uporabljajo pesmarji in pisuni. Prava lirika ne zamre nikoli, menjajo se le nosilci te čudežne produktivne sile.

V naslednjem eseju «Naša starija lirika» govori avtor o pesništvu XIX. veka, ki se je izživelo v formi in v duhu. Forma je celo oklepala duha in mu predpisovala smer, dočim je bilo — po večini — ono pesništvo idejno sila borno, saj se je omejevalo predvsem na domorodno ali pa plehko erotično liriko. Tudi predvojni «l'art pour l'artiste» so bili le posnemači francoske struje, vobče pa so bili «slabi rezonatorji, ki niso mogli reagirati na najtajnejše slutnje svoje dobe». Ko pa je po vojni zavel nov čas demokratizma, ki je začel rušiti avtoritete, se je tudi v pesništvu pokazala močna sprememba. V «Tipovih nove

lirike» razpravlja Nevistić o značilnih potezah novega rodu, ki odpeva tej viharni in napeti dobi s prav tako viharnimi odmevi, ki so — naravno — po večini fragmenti. Seveda je sodobna lirika še močno kaotična, tudi so ji v kvar premnogi izrastki absurdnega ekstremizma, vendar se odlikuje po umetniškem stremljenju, ki ni odvisno od banalnih tendenčnosti. V splošnem imamo dva izrazita tipa današnje srbskohrvaške lirike: srbski sodobni pesniki so v zelo ostri opoziciji napram preteklosti, vplivani po francoskem nadrealizmu, hrvatski moderni liriki pa so se mnogo učili pri nemških ekspresionistih. Oboji pa si sličejo v skupnem principu ekonomije, v zavestnem zavračanju plehke patrijotičnosti in nacionalnosti, v izrazitem individualizmu, ki se izraža skeptično, pesimistično in cinično. («Duh današnje lirike.») Avtor govori tudi o najznačilnejših predstavnikih sodobne lirike, ki so mu: M. Krleža, Krklec, Šimić, Kovačević, T. Ujević. Mimogrede omenja tudi zenitovce (Lj. Mičić) kot domišljave, nekulturne frazerje in pustolovce.

Nevistićeva knjižica je vsekakor zelo koristno delo, saj je — kolikor vem — edina zaključena poskusna monografija o sodobnem pesništvu. Kako dobro bi bilo, da bi tudi Slovenci dobili podobno brošuro o sodobni slovenski liriki, ki bi služila javnosti kot potreben tolmač in kažipot, obenem pa bi v marsikaterem ljubitelju pesništva vzbudila razumevanje za sodobno književnost, ki je večina sploh ne pozna ali pa jo s krivičnimi predsodki odklanja.

Miran Jarc.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Gledališče v krizi. Ta kriza ni od danes ali od včeraj, temveč se s stalnim valovanjem opaža že nekaj let. Že koncem sezone 1924/25 je pisec te kronike (Ljubljanski Zvon, 1925, str. 569) ugotovil: «Umetniška kriza Narodnega gledališča v Ljubljani... v pretekli sezoni je neutajljiva. Ta kriza, ki se je v operi pristopnjevala do nevzdržnosti, se je očitovala v drami v nekem zastoju, notranji nerazgibanosti, v preutrujenosti ter umetniški obrabljenosti igralcev ter zato tudi v manjši zainteresiranosti publike.» Ta kriza je bila torej predvsem umetniškega notranjega značaja, ki gledališča v njegovem zunanem obstoju ni direktno ogrožala. Jasno pa je bilo že takrat, da bo ta notranja kriza spričo sedanjih splošnokulturnih prilik in naraščajoče socialne bede privedla prej ali slej tudi do zunanje, eksistenčne krize. To se je zgodilo letos sredi sezone, ko se je izkazalo, da je državna subvencija za redno obratovanje gledališča nezadostna in da je potrebna obširnejša redukcija gledališkega osebja. Da tako stalno reduciranje ansambla, ki je že itak zlasti v drami povsem nezadosten, sčasoma lahko povzroči katastrofo, je jasno. Hoteč preprečiti tak usoden udarec in zaščititi pravice svojega članstva, je Udruženje gledaliških igralcev priredilo dne 9. januarja l.l. v operi manifestacijsko zborovanje, ki pa je izzvenevalo pretežno v političnih akordih. Istočasno je Udruženje razpisalo anketo interesiranih posameznikov, da se izjavijo o vzrokih sedanje krize in pa, kako bi se dalo to kritično stanje za bodoče sanirati.

Izid ankete še ni znan. Bodi kakorkoli, eno je gotovo: pretirana birokratizacija, kakršna se danes izvaja nad našimi gledališči, tem zavodom niti po umetniški niti po gospodarski strani ni v prid. Kakor gledališki umetnik v svojem umetniškem poslu ne more biti kategoriziran uradnik, tako tudi eksistenca gledališča ne sme in ne more biti odvisna od vsakokratnih budžetnih

kapric in potreb. Zato bo treba pričeti misliti na notranjo reorganizacijo narodnih gledališč v naši državi.

Isto misel je približno razvijal tudi mladi publicist C. Debevec, ki je priredil o tem predmetu v Mestnem domu dne 18. januarja 1927 predavanje, in za njim — na nekoliko drastičen in demagoški način — S. Vurnik. Oba predavatelja sta kot drugi glavni povod sedanje krize navajala nesposobnost uprave. C. Debevec je navajal zlasti pogoške uprave pri angažiranju številnih opernih članov (ampak taki pogoški so v večji ali manjši meri pri vodstvu vsakega umetniškega zavoda neizogibni) in nezmisel 11 dramskih režiserjev, ki jih je imela slovenska drama v lanski sezoni in o čemer se je že pisalo. Točnosti in resničnosti raznih drugih Debevečevih izvajanj pa ni mogoče kontrolirati. Zato ta del predavanja po mojem mnenju ni sodil pred nepoučeno in bolj ali manj neinteresirano javnost, temveč bi bil umesten kvečjemu v zaključnem posvetu gledaliških izvedencev. Pred nekritično publiko je imel ta del Debevečevega govora — hoté ali nehoté — tendenco, da široko občinstvo še v večji meri odvrne posredno od gledališča samega.

Potrebno pa bi vsekakor bilo, da bi gledališko vodstvo že končno stopilo iz svoje neopravičene rezerviranosti ter sezvalo anketo javnih delavcev, kjer bi podalo svoje poročilo o delu za slovensko gledališče, o svojem gospodarstvu, o razmerju med opero in dramo i. dr. To bo tudi nedvomno storilo, ako smatra slovensko narodno gledališče za občenarodno zadevo in ne za zgolj urad, ki je odgovoren samó svojemu resortnemu ministru. Na tej anketi bi se lahko tudi konkretnije razpravljalo o upravičenih ali neupravičenih očitkih, ki so bili doslej v javnosti naperjeni zoper upravo, o sanaciji sedanje krize ter o preventivnih sredstvih za bodočnost. —

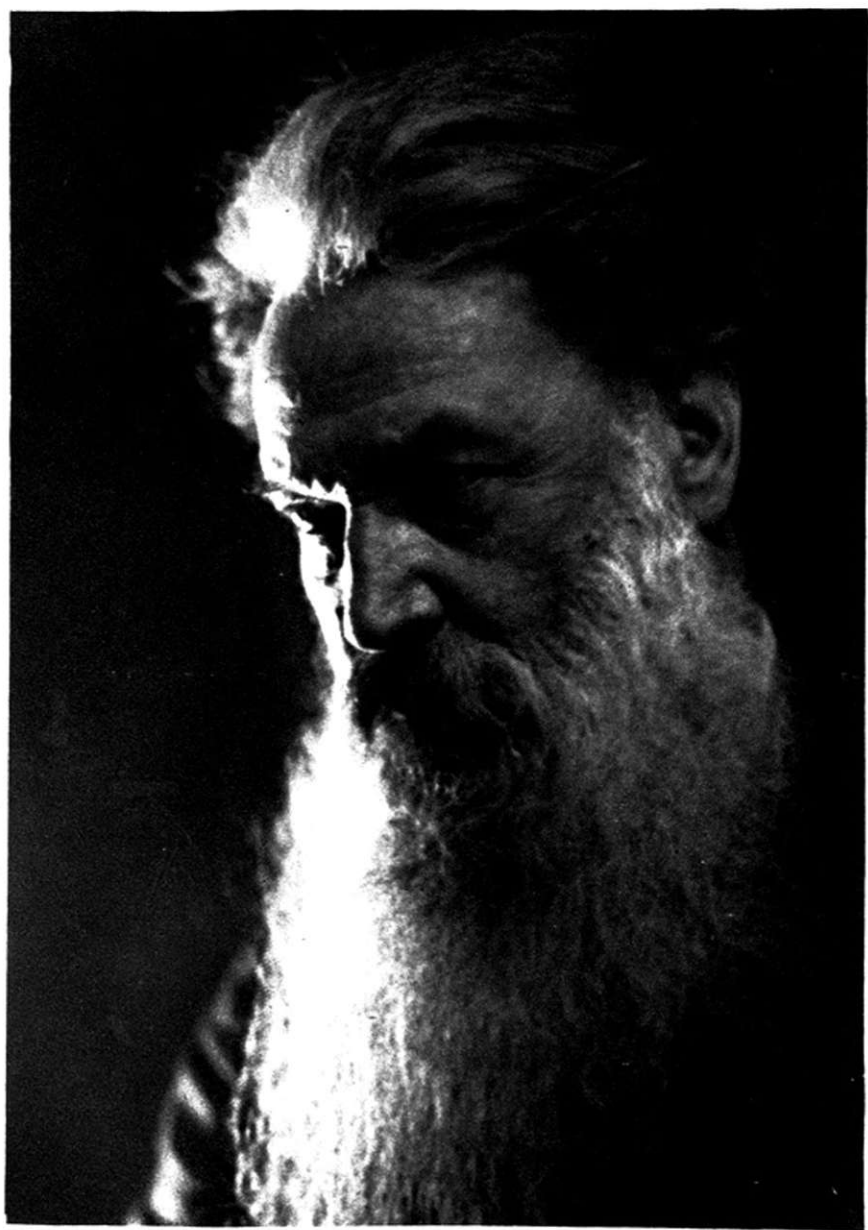
Da se v tem kritičnem ozračju umetniško delo gledališča ni moglo vršiti s tisto intenzivnostjo, ki bi bila potrebna, je jasno. Vzlic temu se je repertoar nemoteno izvajal in je drama priredila doslej že 12 novitet, med katerimi so nekatere relativno jako dobro uspele. Poročilo o prvi polovici dramske sezone objavi «Ljubljanski Zvon» v prihodnji številki. **F r a n A l b r e c h t.**

Iz Kopitarjeve delavnice. Fr. Kidrič je v Carnioli, N. v. I, 97—101, na podlagi notranjih indicij in izrečne izjave Kopitarja v pismu Cojzu dognal, da je bil kranjski sotrudnik knjige: «Die illyrischen Provinzen und ihre Einwohner. Wien. In der Camesinaschen Buchhandlung. 1812» — Kopitar. V izvodu te knjige, ki ga hrani licejska knjižnica v Ljubljani (sign. I E f 6710 8°), stoji zapisano s Cojzovo roko: «Der Kompilator dieses Werks soll ‚Woltersdorf‘, Professor zu Bresslau seyn. Eine Kompilazion??? Das beste dabei sind die v. Kopitar rektifizierten Orts Nahmen im slavischen.» **J. A. G.**

I. K. Doležal: Dr. Josef Karásek. Kus života z české Vidně. Za 2. julij 1926., ob 10. obletnici Karáskove smrti je izšla na Dunaju monografija (195 str.), kjer se nam z vsemi podrobnostmi slika življenje moža, ki je imel kot slavist in feuilletonist ozke stike tudi z Jugoslovani. Osebnostno znan z vsemi pomembnejšimi kulturnimi delavci je sistematično zasledoval posebno naše kulturno gibanje. Izmed njegovih znanstvenih del je najbolj znana Slavische Literaturgeschichte (Göschel, 2 zvezka), ki je doživela prevod v ruščini (s slikami) in poljščini, dalje Dubrovačke legende (1915) in razprave o čeških in drugih slovstvih. V njegovi zapuščini se nahaja korespondenca tudi z nekaterimi našimi literati, tako z Aškercem, tedanjim Zvonovim urednikom. **D — r.**

Urednikov «imprimatur» dne 29. januarja 1927.

R. Jakobović

Ljubitelje lepih povesti in romanov

opozarjamo na:

Boccaccio: Dekameron. I.—III. zvezek.

Boccacciov Dekameron je v svetovni literaturi priznано klasično ital. delo. Vsebuje sto novel, katerih snov je zajeta iz ljubezenskega življenja XIV. stoletja, opisana od najnežnejšega čuvstva do najviharnejših, najtemnejših strasti. V novelah nastopajo kmetje, meščani, plemiči, duhovniki, menihi in nune. Dekameron so zaradi njegove vsebine preganjali, prepovedovali in zažigali, pa ga vedno znova izdajali in čitali. Kdor se hoče izvrstno zabavati in iz srca nasmejati, pa ne išče povsod nemoralnosti in pohujšanja, naj ga naroči in čita. Slovenski prevod je izšel v treh knjigah, ki imajo sto ilustracij. Dekameron je čtivo le za odrasle.

Sienkiewicz: Potop. Zgodovinski roman.

Po vsi Evropi najbolj znani in v svoji domovini najslavnejši je znani poljski romanopisec H. Sienkiewicz. Napisal je celo vrsto zgod. romanov, ki so pred 20 leti izhajali tudi v slovenskem prevodu, pa potem že zdavnaj pošli. — Vnovič jih je začela izdajati Tiskovna zadruga. Predlanskim je izdala kolosalni roman **Z ognjem in mečem**. Lani je izšel I. del romana **Potop**.

„Potop“ popisuje silno pestre dogodke v drugi polovici 17. veka na Poljskem, ko so Švedi, večinoma po izdajstvu poljske šlahte, zasedli večji del Poljske, jo plenili, onečaščali ter uganjali orgije zverinstva. Roman je izredno zanimiv, napet vseskoz, pester v slikanju idilskih in dramatičnih, celo groznih prizorov. V sredini dejanja stojita Andrej Kmitic, silen junak, spočetka izdajica, kasneje glavni reševalec domovine, in Olenka Bilevičeva, njegovo ljubljeno dekle.

Sienkiewiczovi romani izhajajo v snopičih po 20 dinarjev.

ZA LETOŠNJI BOŽIČ

so izšle sledeče **nove knjige** v založbi
TISKOVNE ZADRUGE V LJUBLJANI:

Iv. Tavčarja zbrani spisi. IV. zv.

(Grajski pisar 4000. V Zall. Izgubljen! Bog.)
Broš. 84 Din, v platno vez. 100 Din, polfrancoska vezava 106 Din.

Shakespeare—Župančič: Kar hočete.

Broš. 24 Din, vez. 32 Din.

Boccaccio—Budač: Dekameron. III.

S slikami. — Broš. 56 Din, v platno vez. 72 Din, luksuzna izdaja 100 Din.

Maupassant—Tavzes: Povesti iz dneva

in noči. Broš. 30 Din, v platno vez. 40 Din.

Jos. Sernec: Spomini. Uvod napisal

dr. Iv. Prijatelj. Broš. 36 Din, vez. 46 Din.

Kunaver: Zadnja pot kapitana

Scotta.

S slikami. — (Odkritje južnega tečaja.)
Broš. 36 Din, vez. 44 Din.

Marija Grošljeva: Čebelica bren-

čelica. — Slikanica za otroke.

Broš. 30 Din.

Marija Grošljeva: Šale za male.

Slikanica za otroke. — Broš. 32 Din.

Hartley Manners—Šest: Peg, srček

moj. — Veseloigra v 3 dejanjih.

Broš. 18 Din.

Naročila sprejema knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica šte. 54, nasproti Glavne pošte.